

JEGYZETEK

BEVEZETÉS

KÉT VILÁG KÖZÖTT

¹ Dante Alighieri a „De Monarchia“ című művében (1311—16) lefektette az egységes keresztény világbirodalom alapelveit.

² James Bryce: *The Holy Roman Empire*, 1862.

³ Török Pál: I. Ferdinánd konstantinápolyi béketárgyalásai 1527—1547. Bpest, 1930. 17.

⁴ Uo. 29.

⁵ Török történetírók I. 389. Thury József: A török hódítás kezdete Magyarországon. Századok, 1893, 571.

⁶ Károlyi Árpád: Adalék a nagyváradi béke s az 1536—1538. évek történetéhez. Bpest, 1879. 1.

⁷ „Bemerken wir wohl, was darin liegt. Die alte Christenheit des Mittelalters beruhte wahrhaftig nicht allein auf dem Dogma, sondern sie bildete eine grosse militärisch-politische, auf den Grund der Kirche befestigte Einheit.“ „Die Verbindung Franz I. mit den Osmanen bezeichnet den Moment, wo die militärische Kraft eines grossen Reiches sich von dem System der lateinischen Christenheit, das bisher vorgewaltet, lossagte und nun erst selbständig auftrat.“
Ranke: *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation*. Leipzig, 1869. IV. 27—28.

⁸ ⁹ E. Charrière: *Négociations de la France dans le Levant*, Paris, 1848. Szalay László: Adalékok a magyar nemzet történetéhez a XVI. században. Pest, 1861.

¹⁰ E. Fueter: *Geschichte des europäischen Staatensystems von 1492—1559*. München—Berlin, 1919. 121.

¹¹ Uo. 153.

¹² Károlyi Árpád: A német birodalom nagy hadi vállalata Magyarországon 1542. Századok, 1880. 265.

¹³ Török, i. m. 36.

KÉT VILÁG KÖZÖTT

¹⁴ *Károlyi*: Adalék a nagyváradi béke történetéhez. 1—2.
¹⁵ „Az a Magyarország, mely a török támadás és polgárháború következtében Ferdinánd kezén maradt, csak egy foszlány volt, reálpolitikailag inkább csak negatív értékelhető egység. A király ... az ország legfontosabb ügyeit, éppen azokat, amelyek a védelemmel függték össze, a magyar tanácstól független hatóságokkal intézteti, amelyek az ország határain kívül székelnek.“ „A Ferdinánd-féle reform az országot azon tartományok közé szorítja le, melyeknek központi kormányait az új, országfeletti központi szerveknek kell alárendelni.“
Szeksfű Gyula: Magyar Történet, 1. kiad. IV. 66, 67, 70. — Az 1530. május 8-ra Pozsonyba összehívott országgyűlés Ferdinándhoz intézett felterjesztése a következőképp jellemzi a Ferdinánd uralma alatt álló ország helyzetét. „Az ország összes rendei panaszkodnak, hogy Felséged uralkodása óta szabadságuk nemcsak nem maradt meg épen, de fel is függesztették azt... Felséged alatt hazánk a szabad ország jellegét is elvesztette. Nincs Felségednek magyar tanácsosa, alig vannak magyar tisztvei, várparancsnokai, ha csak azok is nem névleg. A hatalmat idegenek, ügyeinkben teljesen járatlanok bírják; ezek intézik teljes belátásuk szerint a hadügyet — láthatja Felséged, milyen okosan és szerencsésen — ezek hívnak össze országgyűléseket, ezek parancsolnak Felséged nevében és hatáskörében, ezek vetnek ki és hajtanak be egyszer egy, máskor más adót.“
R. Kiss István: A magyar helytartótanács I. Ferdinánd korában. Bpest, 1908. 26—27.
¹⁶ „Tény az, hogy nem Erdély vált el a magyar koronától, hanem az addig egységes országot háromfelé szakították, melyek közül éppen Erdély volt a nagyobb rész; sőt ha valamelyik csakugyan elvált a másiktól, inkább mondhatnók, hogy Magyarországnak kisebbségben levő felső része tette azt.“
Sándor József: Erdély Magyarország kiegészítő része. Budapesti Szemle, 1865. 338.
¹⁷ *Ravasz László*: Erdélyi szellem. Erdély öröksége I. kötetében.

ELSŐ FEJEZET

KÖVETJÁRÁS AZ EURÓPAI HATALMAKNÁL

¹ *Jászay Pál*: A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után. Pest, 1846. 309. l. — *Szalay László*: Adalékok a magyar nemzet történetéhez a XVI. században. Pest, 1861. 13. l. — *Fraknoi Vilmos*: Magyarország egyházi és diplomáciai összeköttetése a szentszékkal Bpest, 1900.

² *Jászay Pál*, i. m. 346. *Szalay*, i. m. 50.

KÖVETJÁRÁS AZ EURÓPAI HATALMAKNÁL

³ *Szalay*, i. m. 51. — ⁴ Uo. 25. — ⁵ Uo. 47. — ⁶ Uo. 29. — ⁷ Uo. 38. — ⁸ Uo. 45. — ⁹ Uo. 30.
¹⁰ *Acsády Ignác*: Magyarország három részre oszlásának története. Bpest, 1897. 42.
¹¹ *Jászay*, i. m. 203. *Török Pál*, i. m. 6. — ¹² *Szalay*, i. m. 127.
¹³ *Gévay Antal*: Urkunden u. Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Osterreich, Ungern und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhunderte. Wien 1838—1842. I. 1. 37. *Török*, i. m. 8.
¹⁴ *Szalay*, i. m. 127. — ¹⁵ *Gévay*, i. m. I. 1. 64. *Török*, i. m. 9. — ¹⁶ *Gévay*, i. m. I. 1. 23—26. — ¹⁷ Uo. I. 1. 48. — ¹⁸ Uo. I. 1. 71. — ¹⁹ *Acsády*, i. m. 47.
²⁰ *Gr. Mikó Imre*: Erdély különválása Magyarországtól. Buda, 1859. 35.
²¹ *Acsády*, i. m. 49. — ²² *Török*, i. m. 12. — ²³ *Gévay*, i. m. I. 1. 1527. nov. 23. *Török*, i. m. 12. — ²⁴ *Gévay*, i. m. I. 1. 71. *Török*, i. m. 10.

MÁSODIK FEJEZET

VERSENYFUTÁS A SZULTÁN KEGYÉÉRT

¹ *Török*, i. m. 9. jegyzetében. — ² *Acsády*, i. m. 63. — ³ *Szalay*, i. m. 76.
⁴⁻⁵ *Szeksfű Gyula*: Magyar történet, 1. kiad. IV. 23.
⁶ *Szalay*, i. m. 92. — ⁷ *Szeksfű*, i. m. 18.
⁸ „János király az evangeliomból meglátá, hogy az tereket segítségül híhatja. Az cseri barátok azt lelik az evangeliomban, hogy az, ki vele jót teszen, az az ő atyafia“, idézi *Thury József* Verancsica munkájából (II. 28). A török hódítás Magyarországon. Századok, 1893. 571.
⁹ *Szalay*, i. m. 93.
¹⁰ 1527. december 22-től 1528. január 27-ig tartottak a tárgyalások. *Szalay*, i. m. 93—125. — ¹¹ Uo. 83.
¹² Tárgyalások anyagát közzétette *Gévay*, „Legatio Jo. Hoberdanacz et Sigismundi Weichselberger ad Suleimannum I. imp. turc. 1528. Wien, 1837.
¹³ Feldolgozta *Szalay* is, i. m. 129—140.
¹⁴ A tárgyalások leírása *Szalay*, i. m. 85—92.
¹⁵ A szerződést közli *E. Charrière*: Négociations de la France dans le Levant. Paris, 1848. I. 162—169. A dolgozatba felvett magyar szöveg — némi változtatással — *Szalay* i. munkájából való.

VERSENYFUTÁS A SZULTÁN KEGYÉÉRT

¹⁶ *Horváth Mihály*: Utyeszenich Fráter György élete. Pest, 1872. 11.

¹⁷⁻¹⁸ *Török*, i. m. 24. — ¹⁹ *Gévay*, i. m. I. 3. 19. — ²⁰ *Uo.* I. 3. 25—29. *Török*, i. m. 26. — ²¹ *Gévay*, i. m. I. 2. 39—41. *Török*, i. m. 27.

²² *Acsády*, i. m. 84. idézi *Newwald*: Quellen und Forschungen zur bayer. u. deutsch. Geschichte IV. 99.

²³ *Acsády*, i. m. 84. Bidermann: Mitth. des Instituts für österr. Geschichtsforschung 1896. 276. alapján.

²⁴ „Des nostres seules, au temps ou nous sommes, je ne les tiens pour si grandes quelles soient souffisantes pour contredire a une si grande puissance, si vous nacceptes ou ne faictes ceste tresue.“ „... ne me sembleroit mauvais, que en substance et avec messaigier et non ambassade et bien secretement luy escripuissiez.“ „... que en ce cas moyennant quil ne vuille de vous chose que soit contre la chrestiente ou princes dicelle, luy donnerez a cognoistre, que desirez son amytié volontairement plus que par force, et que surce il vous face responce.“ „... que ce luy donne entendre, que la necessité est grande... et aussi que, sil se veoit libre et assure de ce couste, que il en cherchera autre, lequel ne peut toucher que a moy.“ *Dr. K. Lanz*: Correspondenz des Kaisers Karl V. Leipzig, 1844. I. 262—263.

²⁵ *Gévay*, i. m. I. 4. 60—66. — ²⁶ *Uo.* I. 4. 71. *Török*, i. m. 35.

²⁷ *Károlyi Árpád*: A német birodalom nagy hadi vállalata Magyarországon 1542-ben. Századok, 1880. 280. l.

²⁸ *Gévay*, i. m. I. 4. 89—92.

HARMADIK FEJEZET

EGYEZKEDÉS ÉS CSATÁROZÁS

¹ „Mais daultrepart considerant la puissance dudict Turcq tant grande, et votre necessite telle, et la provision pour lui resister, si vient en ce prouchain este, si sombre et mal preste, et peu ou point desperance destre assister des aultres princes et potentatz: ne se bien quen resoldre, sinon qui peult sembler, que pour eviter la venue du Turcq, si faire le pouvez, ou comme qui soit, vous mectre dehors de guerre pour quelque temps, et affin de pouvoir mieulx remedier, et bailler provision en laffaire de nostre sainte foy, que ne debuer delaisser vous nectre en tout de voir doppointer ou faire tresues ou abstinance de guerre avec ledict vayvode, sil est possible, en façon

EGYEZKEDÉS ÉS CSATÁROZÁS

quelconque, avec telles conditions au maings mal, soit par linteruencion et moyen du roy de Poloine ou aultrement pourueu que ne renuncez le droit dudict royaume a tousiours.“ „... Car de renuoyer devers ledict Turcq il ny a apparence...“ *Lanz*, i. m. I. 432.

² *Várday* levele: Magyar Országgyűlési Emlékek I. 312. l. jegyzetében. *Bucholtz*: Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten. Wien, 1833. IV. 57—58.

³ *Uo.* IV. 61. — ⁴ *Uo.* IV. 65.

⁵ *Kretschmayr Henrik*: Gritti Lajos. Budapest, 1901. 36. — ⁶ *Uo.* 38.

⁷ „... Nisi de auxiliis externis, deque Hungarie liberatione indubitatem ac certissimam spem et quam pene ipsis videant oculis Majestas vestra in eum conventum afferat.“ *M. O. E.* I. 326.

⁸ *M. O. E.* I. 340. — ⁹ *Uo.* 332. — ¹⁰ *Uo.* 330. —

¹¹ *Uo.* — ¹² *Uo.* 333.

¹³ A meghívó levél latin szövege *uo.* 369—370. — ¹⁴ *Uo.* 315.

¹⁵ „Unica res est qua persuaderi possit huic hominum generi, pecunia scilicet et stipendium. Nam pauci moventur promissis.“ *Uo.* 320.

¹⁶ *Uo.* 331. — ¹⁷ *Uo.* 338.

¹⁸ *M. de Baif* jelenti Auxerre püspökének Velencéből 1532. május 24-én: „J'ay entendu en cette ville que les ambassadeurs du sophy ont esté honnorablement recueilliz du Turcq, et ont apporté paix et amytié entre eux qui est mauvais cas pour les chrestiens; car soudain apres leur avoir donné audience, le Turcq a fait porter son estandard par Barym-Bassa, qui est signe de guerre contre nous.“ *Charrière*, i. m. I. 200.

¹⁹ *Lanz*, i. m. I. 605. *Gévay*, I. 5. 64—66.

²⁰ Néhány évvel később elhalt bátyjával együtt 1514-ben foglalta el Algirt.

²¹ *Török*, i. m. 54.

²² „Le Turcq ne peut faire plus gros bien à l'empereur que de faire emprinse du costé de Hongrie pour réduire les Allemaignes à la dévotion et obéyssance d'iceluy.“ *M. de Baif*, 1532. április 24. *Charrière*, i. m. I. 200.

²³ *M. de Baif* jelenti 1532. április 13-án Velencéből: „Je vous advertiray bien... que le capitaine Anthoine Rincon a passé par cy pour s'en aller à Raguse... Il partit hier matin. A ce que je entends, il va pour empescher que le Turq ne face emprinse contre les chrestiens et pour faire accord entre le roy Johani et le roy Ferdinando. Dieu vueille qu'il le puisse faire.“ *Charrière*, i. m. I. 198.

²⁴ „Siehe worauf es hinausgelaufen ist mit dieser herrlichen Versammlung, die wir zusammengebracht hatten, welche sicherlich sehr gross war und aus sehr gutem Kriegsvolk bestand, denn es waren wohl 80.000 Mann fussvolk und 6000 Schwebewaffnete zu Pferde, alle wohl in Ordnung und gewiss eher mehr als weniger.“ Ferdinánd 1532. okt. 2-án kelt levele nővéréhez. *Bucholtz*, i. m. IV. 115.

²⁵ „...dess sey die besten und die fürnemlichsten, daran unsern Landen und Leuten am meisten gelegen ist und in der Nähe seyn, und da ist Pressburg, Ovár, Altenburg, Déwén. Oedenburg Sopronium, Sabaria Stain am Anger, Trentschin, Raab und Comorn zusambt der Schütt... aus welchen unser Erbland abwegen sicherer und besser bewart seyn werden, so sy in unser Händen bleiben, dann sunst für uns erhalten.“ *Bucholtz*, i. m. IV. 98.

²⁶ „les ytalians que lempr monsg^r me auoeit acorder pour aler a hungrie ne ont voulu aler et soiant bien paies se sont mutines et partis ainsy mutines et vont le mesmes chemin que nous allons dauant nous pillant bruslant les pources subges de sort que turks ne sauroint geres pis fere car certes font damages incroyables et inrecuperables choses que ne vous osse escripre si onteusses et exormes sont de sorte que ne ont rien aide pour hungrie ny pour secourir a strigonie...“ *Gévay*, i. m. II. 6, 53.

²⁷ „mest vng sy grant regret que ne say quele pourra estre la ioie que sera sufisante pour le me fere oublier en tous les iours de ma vie de veoeir que auons perdu sy belle comodite pour seruir a dieu et deliurer la cristianite de cestuy tiran.“ *Gévay*, i. m. II. 6, 53.

NEGYEDIK FEJEZET

KÜLÖNÖS BÉKE

¹ „Als der Turkhisch Kaiser Guns verlassen muessen und daruoz abzogen (haben wir von einem trefflichen ort, darauf wol glauben zusetzen gewest ist ein Anzaigen emphanen) das wir bei dem Turkhisen Khaiser verhofflich woll einen friden erlangen und haben wurden und ye eher wir bei Im deshalb ansuchen thäten, ob es gleich noch vor seiner anheim Khunfft derselben zeit beschech ye pesser es wer.“ Ferdinánd 1533. márc. 8-án kelt levele. *Gévay*, i. m. II. 92.

² „...es wird sehr wohl gethan seyn, den Frieden nicht entschlüpfen zu lassen, wenn er erhalten werden kann.“ Mária 1532. dec. 8-án kelt levele Ferdinándhoz. *Bucholtz*, i. m. IV. 119.

KÜLÖNÖS BÉKE

³ *Bucholtz*, i. m. IV. 130. szerint Mária özvegy királyné úgy vélekedett: „sie (welche von der Partei des Johannes waren) möchten wohl Zögerungen suchen um den endlichen Beschluss des Kaisers mit dem neuen Papst abzuwarten und sich darnach zu richten...“ — Az, hogy János emberei a császár és az „új“ pápa közti megállapodás eredményeit várták volna, nyilvánvalóan téves, mert a magyaróvári tárgyalások idején (1533. február) még élt VII. Kelemen, aki csak 1534. szeptember 25-én halt meg.

⁴ „Che io per la Gratia de Dio ho fata et confirmata la tanto desiderata et honorevole Gloriosa Utile et longa Pace tra il serenissimo et invictissimo Imperatore de Turchi et Vostra Sacra Regia Maesta.“ *Gévay*, i. m. II. 63.

⁵ *Török*, i. m. 65.

⁶ „In welches schreiben wir vill verdachtlichkheit gestellt.“ Ferdinánd megbízottainak 1533. márc. 5-én kelt jelentésében. *Gévay*, i. m. II. 83.

⁷ „Domanda dil presente per lui et il gran S^{re} et instructione di quello havessi da dire al gran S^{re}.“ „...Expulsatione del interprete. Instructione di quello che debeat dire l'oratore coram l'interprete atio che lui lo referischa al S^{re}. Et instructione di quello che dovea dire l'oratore la matina inanzi al gran S^{re} et modi che debeat tenere.“ Zárai jegyzetei konstantinápolyi tárgyalásairól 1533. január. *Török Pál* kiadatlan oklevéltára.

⁸ „di offerir per segno di vero amore et pace le chiave del castello de Strigonia.“ (Zárai negyedik kihallgatásán, 1533. jan. 18.) *Török Pál*: Kiadatlan oklevéltára.

⁹ „Et non solo Strigonia ma tuto el regno d'Ongaria cive quel che tene Sua M^{ta} como a suo padre et Vienna apresso li offerite acio cognoscha il core di sua M^{ta}.“ (Zárai ötödik kihallgatásán, 1533. jan. 19.) Uo.

¹⁰ „Resposta del gran S^r con gratia et accetacione dile domande dil oratore: et remessa la resolutione al bassa.“ (Zárai ötödik kihallgatásán 1533. jan. 19.) Uo.

¹¹ „Conchiusiono dila pace con sua regia M^{ta} et in che modo. La promissione dil gran Sⁿ a sua r. M^{ta} et redonatione dila offerta. Quello che lui havea inteso il bassa dil vojvoda et il tratate che die fare il Gritti con l'oratore di sua M^{ta}, Resolutione dila pace con la ces^{ea} M^{ta} et il papa. Li modi che dimonda el gran sig^{ro}.“ (Zárai hatodik kihallgatása 1533. jan. 19.) Uo.

¹² *Gévay*, i. m. II. 1. 85—88.

¹³ *Sörös Pongrác*: Jerosini Broderics István. Bpest, 1907. 108.

- ¹⁴ *Acsády*, i. m. 101. Thurzó levele Ferdinándhoz.
- ¹⁵ *Acsády*, i. m. 101. Weinmeister bajor ügynök jelentése Quellen u. Forschungen etc. IV.
- ¹⁶ A Bécsbe hívott magyar tanácsosok nyilatkozata 1533. március 22—29. *Gévay*, II. 102.
- ¹⁷ „Erstlich dieweil wir aus aller handlung Spuren und vermerken das bei dem turkischen Kaiser der Ybraim wascha am höchsten angesehen und an im vil und das maist gelegen ist... So ist unser mainung das du zu vordrist ime anzaigest das wir... uns gegen im mit allem fruntliche willen als gegen einem brudern treulich erzaigen und halten.“ *Török Pál* kiadatlan okl.-tára.
- ¹⁸ *Gévay*, i. m. II. 6. 114—119. — ¹⁹ Uo. II. 6. 81.
- ²⁰ Schepper 1534. aug. 2-án kelt zárójelentése. *Gévay*, i. m. II. 7. 29—65.
- ²¹ Mindkét levél uo. II. 6. 138, 139.
- ²² *Kretschmayr*, i. m. 98. Nuntiatúrberichte I. 1. és 123.
- ²³ *Fraknoi Vilmos*: Werbőczy István életrajza. Bpest, 1899. 292.
- ²⁴ Uo. 293. — ²⁵ *Gévay*, i. m. 6. 153, 155. — ²⁶ 1533. okt. 5. *Török Pál* kiadatlan okl.-tára. — ²⁷ 1533. okt. 5. Uo.
- ²⁸ *Kretschmayr*, i. m. 104, Voyages des Souv. des Pays Bas III. 507.
- ²⁹ „Super hanc rem caesaris voluntatem esse, ut si qua regia Mtas Vra ante obitum felicissimae memoriae regis Ludovici in regno Hungariae habuerit, ut ea omnia Mti Vrae restituantur et libera permaneant, sed si post obitum ejusdem regis Mtas Vra aliquid in eodem regno sibi subjecit, ea Mti Vrae permittere nolle, quia caesar id regnum vi acquisivit, regem in proelio interfecit et regali theatro potitus est.“ ... „nunc autem caesar Aloisium Gritti constituit, ut lites inter utrunque regem (si possibile est) componat... Quae lites et pax si componi non poterunt, idem Gritti a caesare commissionem habet ea quae ad hoc conveniunt et necessaria sunt, agendi...“ *Zárai Veszpazian* 1534. márc. 5. kelt jelentéséből. *Török Pál* kiadatlan okl.-tára.
- ³⁰ *Gévay*, i. m. II. 7. 1—16.
- ³¹ *Hammer*: Geschichte des osmanischen Reiches. Pest, 1828. III. 141.
- ³² *Török*, i. m. 50—54. — *E. Fueter*: Geschichte des europäischen Staatensystems 247.
- ³³ *Horn*: Denkwürdigkeiten des Tahmasp 36. *Török*, i. m. 51.
- ³⁴ „Man baut jezund tausent grossze Schyff und funf hundert Klayne Schyff eyn jtylch Schyff myt czway hundert rudeln.“ Faik levele Wolfgang Sauermannhoz. *Gévay*, 7. 83.

³⁵ Az utasítást egész terjedelmében közli *Charrière*: Négociations stb. 255—258.

³⁶ „Icelluy Sr roy pryé bien fort ledit Sr Haradin, aiant armée de mer puissante et en lieu a ce commode, qu'il vueille courir sus a l'isle de Corsegue, autres pays, places, villes, navires et subjects d'iceulx Gennevoys, sans cesser de leur mener en toutes facons la guerre...“ De La Foret részére 1534. február 11-én készült utasításból. *Charrière*: Négociations stb. 255.

³⁷ „...a ceste cause priera et persuadera icelluy de La Forest le G. S. de subvenir audit Sr roy pour convertir a l'effect que dessus, d'ung million d'or, qui ne sera mal aisé audict G. S. pour estre ses affaires constituer en toute félicité et ne luy debora estre grief considerant de quelle importance peult estre d'affoyblir et rabaisser le couraige et dessaing dudit roy des Espaignes qui n'aspire et ne tend, comme l'on voit sinon a la monarchie du monde.“ *Charrière*, i. m. 261.

³⁸ „oultre le secours d'argent cydevant mentionné et pendant que ledit Sr roy par terre exploictera de son cousté ses forces, envoie son armée de mer en faisant mesme commandement au Sr Haradin pour courir sus et entrer premierement en la Sécille et Sardaigne...“ *Charrière*, i. m. 262.

³⁹ „Et en tant que ledit G. S. seroit en déliberation de plus toust faire la guerre audit roy des Espaignes par la Hongrie que par autre endroict, icelluy de La Forest luy remonstrera la puissance des Allemaignes ou le present ledit roy des Espaignes a bien peu d'obeissance, lesquelles toutesfoys lors infailliblement se joinaroient a luy et contribueroient pour la deffense de leur pays en façon que cuydant endommaiger icelluy roy des Espaignes, on le pourroit faire grand et accroistre son couraige.“ *Charrière*, i. m. 262.

⁴⁰ „Mais en l'assaillant par le royaume de Naples, par la Scelle, Sardaigne ou par les Espaignes, ce sera le toucher au vif et entreprinse aysée a mettre a chef, actendu mesmement que les Allemans ne se mouveront par le peril de l'Ytalie, comme l'on scait et veoit par experience.“ *Charrière*, i. m. 262.

⁴¹ „Propter suspicionem enim Thurcarum id accidisse.“ *Gévay*, 7. 33.

⁴² „Dicens pontificem maximum per Baylam Florentinum longe antea tractasse de pace cum Thurcis habenda.“ *Gévay*, 7. 33. — VII. Kelemen pápa Gherardi Lajos firenzei követ útján tényleg összeköttetésben állt Grittivel. *Bucholtz*, IV. 127. *Kretschmayr*, i. m. 102.

⁴³ „Ego habeo secretam intelligentiam cum magno Cesare. Sed non possum tam frequenter ad eum venire: quam bene potuissem si adfuisset hic Ibrahimus Bassa.“ *Gévay*, 7. 34.

⁴⁴ „Dixit id minime processurum quia Barbarossa vehementer instetisset ad proficiscendum allegando nullum tempus melius esse ad damnificandum Carolo Cesari quam istud presens. Neque emittendam esse occasionem hanc e manibus.“ Schepper jelentéséből *Gévay*, 7. 36.

⁴⁵ „Regem Francia multas ubique practicas habere, et pecuniis non parcere.“ *Gévay*, 7. 47.

⁴⁶ „Regem Francia nulla non in parte iacere rete suum ad aliquid capiendum.“ *Gévay*, 7. 47.

⁴⁷ „Nudius tertius iussit dari huic Barbarossa trecentas somas asprorum hoc est sexcenteno milia ducatorum. Dat autem illi centum triremes instructissimas omni genere munitiorum. Hanc autem pecuniam dat ipsi ad sumptus sustinendos unius anni. Curat autem fieri alias ducentas triremes pro futuro tempore. Dat item Barbarossa centum viros liberos ad pugnandum in singulas triremes preter remiges et nautas. Quorum omnium militum scilicet remigum et nautarum numerus ascendit ad triginta milia virorum. Curat autem fieri decem milia catenarum.“ *Gévay*, 7. 35.

⁴⁸ „Ipse cesar Thurcarum statuit mittere Ibrahimum Bassam in Italiam ad expugnandum vi aliquem portum prope Rhomam. Qui donec expugnatus fuerit: tamdiu mansurus est Cesar Thurcarum in Grecia. Postea autem et ipse transfretabit, et veniet Rhomam eamque capiet. Hanc esse ipsius mentem et intentionem firmisse credere potes. Nam ego id ex ipsomet Cesare Thurcarum audivi.“ *Gévay*, 7. 35.

⁴⁹ „Ferdinandum itaque regem petere, ut hoc filiale suum officium Cesarea sua magnitudo in bonam partem capiat, et Aloysium Griti ocyus ad Hungariam mittat, eique de nouo iubeat ut totum regnum Hungaria vel saltem maiorem ipsius partem prefato Ferdinando regi consignet.“ *Gévay*, 7. 39.

⁵⁰ „Postea cum... nominasset Griti quem ipsi vocant Begogly dicendo scilicet quod si ipsum inuenisset in Hungaria cum eo tractasset de induciis. Et quod Ferdinandus Rex amplum mandatum haberet a Carolo Cesare tractandi cum ipso Begogly nomine sue Magnitudinis de pace: erexit caput Cesar Thurcarum et quasi viatus dixit Quid tu dicis de Begogly? *Gévay*, 7. 41.

⁵¹ „Begogly? Ipse non habet ullam potestatem a me de talibus rebus agendi: sed solum de iis que concernunt Ferdinandum et regnum Hungarie: et non de rebus Caroli pro quibus oportet huc venire ad portam meam.“ *Gévay*, 7. 41.

⁵² „Respondit Cornelius se credidisse ipsum Begogly habere omnem potestatem a Magnitudine sua transigendi de pace cum Carolo Cesare et omnibus principibus Christianis ipsique Begogly hec commissa esse.“ *Gévay*, 7. 41.

⁵³ Ibrahim, Zárai és Schepper 1533. június 23-i audienciáján. V. ö. *Gévay*, 6. 39.

⁵⁴ Gritti, Zárai és Scheppernek 1533. június 11-én. V. ö. *Gévay*, 6. 29.

⁵⁵ „Ita velle Carolum Cesarem pro debito Imperatoris Christiani quod est pacem pro omnibus procurare.“ *Gévay*, 7. 41.

⁵⁶ „Quod si qui nollent: id ipsorum damno fore. Excepto quod si pontifex maximus non ratificaret tunc neque Carolus Cesar eam acceptare vellet. Sine consensu enim Sanctitatis ipsius nihil velle aut posse Carolum Cesarem cum ipsius Imperiali magnitudine tractare.“ *Gévay*, 7. 42.

⁵⁷ „... sed pacem conditionalem se facere posse: hoc est pro tota Christianitate, et in eventum ratificationis subsequende a sanctissimo domino, nostro Papa: et aliter non. Id enim pro debito Imperatoris Christiani facere velle Carolum Cesarem et non posse aliter pro honore suo.“ Schepper — Grittinek. *Gévay*, 7. 36. — „Aut etiam casu quo magnitudo vestra nunc intendere velit in pacem conditionalem que scilicet erit: si modo per Pontificem maximum nostrum et pro tota Christianitate confirmetur: Ad talem pacem faciendam etiam ego habeo potestatem. Schepper — a szultánnak. *Gévay*, 7. 55.

⁵⁸ „Isti inquit quos tu nominas sunt subiecti et serui Caroli: vel non?“ — „Qui pacem mecum volunt: bene mittent ad portam meam, nuncios et literas. Non est opus quod Carolus eos ad hoc inducat.“ *Gévay*, 7. 41—42.

⁵⁹ „Respondit Cornelius. Quod pro nunc commissionem haberet ad tractandum cum Magnitudine sua de abstinencia belli per unum annum aut aliquot menses: ut scilicet eo intermedio tempore commodius posset tractari de condicionibus pacis sic tamen quod interim cessaret omnis impetus armorum utrumque terra et mari. Cessarent itidem omnes apparatus.“ *Gévay*, 7. 42.

⁶⁰ „Contentum esse Carolum Cesarem facere pacem cum Magnitudine sua ad vitam utriusque: casu tamen quo summus pontifex Christianorum hanc pacem ratificare et confirmare velit: et non aliter. Accedente preterea et hac conditione quod de triennio in triennium erit utrique parti liberum ab hac pace recedere computando triennium a die ratificationis sic tamen quod per proximos tres annos ea manebit rata: cum conditione consensus ut supra. Post quos tres

annos poterit fieri abrenunciatio pacis, sic tamen quod a die renunciationis ad noticiam utriusque partis devolute usque ad finem anni nihil inimicum fiat. Hanc etiam pacem pro Rhomano Imperio, omnibus regibus principibus et potentatibus Christianis qui intra annum literas suas sunt daturi: fore." *Gévay*, 7. 43.

⁶¹ Gritti világosan megmondta Scheppernek: „Hanc pacem conditionalem plenam esse suspicionis et in eam non consensurum esse Cesarem Thurcorum, sed bene aliquid fieri posse. modo excludatur conditio de subsequenda ratificatione per Papam faciendam." *Gévay*, 7. 36.

⁶² „Respondit Cesar: ... si Carolus vult mecum pacem: sciat quod Rex Francie est frater meus. Ideo ipse Carolus resituat regi Francie omnes illas terras quas ab ipso occupavit: et omnes pecunias quas ab ipso habuit. Tunc tractabimus de pace cum eo: et prius: non." *Gévay*, 7. 43.

⁶³ Schepper első audienciája május 17-én volt. Erről ezt írja Schepper: „Venit ad locum Dyvani sive consilii ubi fuere tres Basse. Aiaz Cassum et Cheiradin sive Barbarossa." Majd utóbb: „Stabant autem tres illi Basse in pedibus Aiaz propius ad Caesarem post hunc Cassum post illum autem Cheiradinus sive Barbarossa." *Gévay*, 7. 39. — „Heyradin Bassa sive Barbarossa exiverat e portu Constantino-politano vicesima octava maii." *Gévay*, 7. 53.

⁶⁴ „Quidquid autem successerit, velle ipsum in pace facta manere." *Gévay*, 7. 55.

⁶⁵ „... de luy restituer l'estat et duché de Milan, la conté d'Ast, la seigneurie de Gennes, le ressort et souveraineté de Flandres et d'Arthoys, et de laisser le roy Jehan paisible possesseur du royaume de Hongrye. Ce qui est a espérer que ledit roy des Espaignes ne refusera tant pour la raison qui le veult ainsi que pour n'estre réputé contraire au repos et bien publicq dont pour le titre qu'il prétend il doit estre aucteur et protecteur." A De La Foret részére készült utasításból. *Charrière*, i. m. 260.

⁶⁶ „Si daretur filio regis Francie ducatus Mediolani et crearetur in regem Thuscie, quid hoc ad Carolum Cesarem?" Gritti — Scheppernek. *Gévay*, 7. 49.

⁶⁷ „Neque bellum habemus neque pacem. Et nunc vos mittitis Barbarossam cum classe. Vicissim Carolus Cesar non dormit." *Gévay*, 7. 59.

⁶⁸ „Id autem intelligere potuit. Ipsum (Caesarem) estimare regnum Hungarie suum esse. Et brevi fore ut alium ordinem in eo ponat. Nisi in tempore provideatur." *Gévay*, 7. 59.

EXIT GRITTI

¹ „Si Serenissimus Ferdinandus Rex ipsi credere vellet, futurum se bonum inservitorum ipsius: et facturum ea quae sunt grata Maiestati suae." *Gévay*, 6. 30.

² „De oblationibus, quae oratores Regij ipsi Aloysio facere voluerunt, nunquam voluit audire sermonem, dicens se bene conventurum cum Regia Majestate quando cum ipsa loqueretur ore ad os." *Gévay*, 6. 47.

³ Lásd Schepper jelentését *Gévay*, 7. 34. — „Si Ibrahimus Bassa hic esset bene impediremus ipsius Barbarosse profectionem. Nunc autem cum sim solus: non possum ea que bene vellem *Gévay*, 7. 36. — „Quod ad Barbarossam attinet... Ideoque bene vellem quod ipsi male succederet. Se omnem operam dedisse ne cum tanta classe exiret: sed frustra." *Gévay*, 7. 50.

⁴ Lásd Schepper jelentését *Gévay*, 7. 51.

⁵ „Ego semel ore meo dixi et verbum meum non mutatur." „Hoc quod semel dixi fiet et non aliter." „Verbum Cesaris est verax, neque infringitur." *Gévay*, 7. 57, 58, 60.

⁶ „Sed quomodo Ferdinandus Rex — inquit — posset illud regnum Hungarie si ipsum haberet: defendere contra Thurcas? Numquam enim Thurce propter multos respectus regnum illud sunt deserturi sed retinebunt illud quamdiu poterunt." *Gévay*, 7. 48—49.

⁷ „Neque semper eam opportunitatem habebetis que nunc sese offert." „... nullam unquam futuram meliorem occasionem ipsos (Thurcos) inuadendi." *Gévay*, 7. 35, 64.

⁸ „Utinam esset bona pax inter Carolum Cesarem et regem Francorum. Ego bene scio modum cogendi Venetos: et ipsos bene cogere ad coniungendum se illis duobus contra istos Thurcas. Et tunc posset aliquid solidum fieri." — „Veneti sunt in magna perplexitate. Et facile posset Carolus Cesar ipsos inducere ad bellum contra Thurcas." — „Venetos semper timere ne incepto bello destituerentur. Si autem securi essent quod Carolus Cesar cum ipsis vellet bellum ad finem deducere, omnino se credere ipsos condescensuros." — „Tunc pro vere proximo quam maximam potest classem apparet. Et se cum Venetis coniungat. Hanc esse certissimam viam ad victoriam." *Gévay*, 7. 35, 50, 64.

⁹ „Nam sunt nimium vehementia, voluntque totum mundum secum trahere in precipitum." *Gévay*, 7. 36.

¹⁰ „Scire se quibus modis tota ea provincia (Grecia) facillime subiugari possit et sine ictu gladii. Se desuper dum Ferdinando rege: sed solo locuturum esse. *Gévay*, 7. 64.

¹¹ „Alias, si Carolus Cesar expectet redditum Thurcarum ex Perse, tale et tam magnum bellum illi instare ut vix eo sustinendo par sit. Et aliquando inquit cogitandum est de offendendo, non semper de defendendo.“ *Gévay*, 7. 65.

¹² „Ideo cogitandum est de capite invadendo.“... „Et sic iuncta classe... quamcumque partem velletis invadere Immo caput ipsum facillime caperet.“... „Et maioribus longe expensis se defensurum contra eum quam faceret si ipsam Constantinopolim invaderet, Id quod facillime facere possit. Si enim Barbarossa in Africam contendat, quid obesse quominus classis Cesarea veniat in Proponthida, adusque Constantinopolim, cum nulla triremis maneat pro defensione illius maris. Et castella que sunt ad Hellesponthum facillime possint accipi. Inventuram esse classem Cesaream Constantinopoli summas opes et provisionem ad bellum et nullam resistantiam.“ *Gévay*, 7. 49, 50, 64.

¹³ V. ö. *Kretschmayr*, i. m. 81, 85.

¹⁴ Wegen Gritti enthielten Laskys Mittheilungen dass „aus dessen Reden das Vorhaben zu sehen gewesen, sich zuerst der Wallachei (Moldau) zu bemächtigen, und so den Weg zur Herrschaft in Ungarn zu bahnen, dann den Johannes zu vergiften“. *Buchholz*, IV. 551.

¹⁵ *Kretschmayr*, i. m. 63.

¹⁶ *Charriere*, i. m. 212.

¹⁷ *Szerémi György*: A mohácsi vész kora; ford. dr. Erdélyi László. Szeged, 1941. 232.

¹⁸ „Si quicumque tale velit Carolus Cesar, sciat non defutura sibi unde non sperat auxilia. Se Aloisium decrevisse res in Hungaria componere, et superba illa capita Hungarorum castigare. . Nam Joannes Rex inquit semper timuit offendere Hungaros. Sed ego inquit minatus sum illis aliquando, me ubi dulcia remedia non prosunt ad acerba recursurum. Et ita nunc faciam. Quisquis enim regnare vult, eum oportet a fundendo sanguine non abhorrere.“ *Gévay*, 7. 65.

¹⁹ „Se enim Aloisium habere mandare omnibus qui in regno sunt Hungarie tam equitibus qui sunt septingenti preter famulos qui solvuntur stipendio Thurcarum quam iis qui in navibus sunt. Alere enim Cesarem Thurcarum suo stipendio ultra sex milia hominum in eo regno.“ *Gévay*, 7. 48.

²⁰ *Kretschmayr*, i. m. 128. — *Gévay*, 7. 70.

²¹ „Adducere autem secum ipsum Aloisium ad septingentos equites et totidem pedites sed nullius valoris, Grecos, Sutores, Cerdones et alios. Quantumvis famam faceret de mille et bis mille item pedibus.“ *Gévay*, 7. 63.

²² *Kretschmayr* szeriplt 800 lovassal jöttek; i. m. 122.
²³ 100 janicsár, 80 spahi és kb. 80 magyar lovas. *Kretschmayr*, i. m. 121.

²⁴ „Preterea venit ad nos ante biduum Servitor Urbani Balthiani... Nobisque significavit oppidum illud a Transsylvaniensibus obsessum... per eos occupatum ac A. Gritti cum prefato Urbano et I. Dotzi coptum et vulneratum... Quid ultra vero sit secutum ignorat ille.“ Ferdinand 1535. okt. 3-án kelt levele Cles Bernáthoz. *Gévay*, II. 8. 7.

²⁵ „Proditores qui occiderunt filium Domini Venetiarum transierunt ad partes vestras ut aliquas discordias suscitent et ingressi sunt ad deprendendum Regnum Hungarie.“ Ibrahim 1535. dec. 8—17. között kelt levele Ferdinándhoz. *Gévay*, II. 8. 11.

²⁶ „Quod iamdicti filii Domini Venetiarum occisionem, regno Hungarie spectant videlicet occisores, quos ipse Rex Joannes etiam nobis suppliciter indicavit.“ A szultán 1535. február 15-én Bagdadból kelt levele Ferdinándhoz. *Gévay*, II. 8. 13.

²⁷ Ferdinánd maga két levélről beszél „... prout in binis aliis literis nostris supramemoratis etiam expressum est.“ 1535. márc. 23-án Bécsből a szultánhoz intézett levelében. *Gévay*, II. 8. 19.

²⁸ „... vindictam omnem et meritam ipsius penam Magnitudinis vestre iudicio ac immutabili verbo et decreto tribuentes.“ — Quare cum satis modo constet Magnitudinis vestre et alii, quid hec commissa Johannis mereantur, quantum vero nos nostra subinde innocentia commendat. — ... Neque aliud in nobis unquam Magnitudo vestra reperiet, quam veritatem et fidem inviolatam, et non fallaciam neque duplicitatem animi sicut in Johanne. *Gévay*, II. 8. 19.

²⁹ Quin etiam Magnitudo vestra horum et aliorum intuitu, velit nos in eo quod tam divino quam humano iure nobis respectu Hungarie spectat, nedum non impedire sed in eo potius promovere et retinere, Johanni vero ob tanta sua demerita non solum non faveat et assistat, sed dignas ab eo delicti sui penas sumat et exigit, Quem nos absque Magnitudinis Vestre sumptu et labore sinequo ullo eius auxilio vel adminiculo haud dubie et bene castigare sciemus et poterimus, eoque magis si Magnitudinis vestre placere cognoverimus. „... forsitan non minus deferri contiget nullam prorsus fidem prestare sed nobiscum in bona pace et unione persistere, quam et nos iugiter obser-

vare et tueri volumus, et ad omnia alia beneplacita Magnitudinis vestre sic nos quoque exhibebimus, uti bono et dilecto eius filio conveniet, ide manimi offitium simul et paterne charitatis et beneficentie propensionem a Magnitudine vestra tamquam a bono patre nostro expectantes.“ Ferdinánd 1535. márc. 23. levele. *Gévy*, II. 8. 19—20.

²⁰ „Regnum Hungarie sunt provincie quas maiestas expugnatoris totius mundi cum framea sua in bello adeptus est, venienti autem Regi Ioanni ad Imperialem portam excusanti et offerenti se illud Regnum concessum fuit, Et Imperator noster non habet in animo mutare sententiam contra promissum suum. Nam provincia sua est ille autem fruitur sed postea quicumque sufficiens erit ad bonam amicitiam tunc gratia et concessio erit in manu magni principis.“ Ibrahim 1534. dec. 8—17. kelt levele. *Gévy*, II. 8. 11.

²¹ „In fine septembris vayvoda miserat St. Brodericum... huc tractandi gratia cum regia maiestate, sed potius explorandi.“ A lundi érsek 1534. november 3-án kelt levele a császárhoz. *Lanz*: Correspondenz des Kaisers Karl II. 137.

²² „Man verfolge den Gritti mit Hitze und da derselbe nur 3500 Mann Türken und Wallachen bei sich habe, werde er seinem Untergange nicht entgehen... Ich hoffe dass die Angelegenheiten Ungarns zu besserer Frucht gelangen als man dachte.“ *Bucholtz*, IV. 131.

²³ *Sörös Pongrác*: Jerosini Broderics István 119., *Bucholtz*, IV. 141., *Horváth Mihály*, IV. 37—38. Brusseli okmánytár I. 270.

²⁴ *Sörös Pongrác*: Verancsics Antal élete 8. *Gévy*, II. 3, 17, 32.

²⁵ „... hac tamen conditione, quod de cessione regni per dominum suum facienda nulla penitus fiat mentio.“ A lundi érsek 1534. november 17-én kelt levele a császárhoz. *Lanz*, i. m. II. 148.

²⁶ A lundi érsek december 8-án kelt levele. *Lanz*, i. m. II. 154.

²⁷ *Bucholtz*, IV. 142.

²⁸ *Bucholtz*, i. m. IV. 141. — *Óváry*: III. Pál pápa Magyarországra vonatkozó diplomáciai levelezései. VI.

²⁹ V. ö. *Huber A.*, Geschichte Oesterreichs IV. 143.

³⁰ *Bucholtz*, i. m. IV. 143.

³¹ Uo. IV. 145., *Huber*, i. m. IV. 54.

³² *Horváth*, i. m. 14. „Johannes rex Fratrem Georgium imprimis ad ordinem magnificorum... evexit.“ Verancsics vallomása Fráter György halála pörében.

³³ Így tudja ezt Istvánfi, aki a Pannonii historiarum de rebus ungaricis libri című munkájában (XII. 192.) azt írja, hogy Gritti az 1532. július 14-én az erdélyi rendekkel Vízaknán tartott gyűlés hatá-

rozata alapján Athinai Deák Simont az erdélyi sóbányák hűtlen kezelése miatt felakasztatta. Nyilván Istvánfi nyomán Horváth, Fráter György életrajzában (i. m. 25.) szintén Athinai kivégeztetéséről beszél. Ezzel szemben Verancsics Antal szerint (I. 153, II. 45) Athinai a vízaknai gyűlés határozatának végrehajtása elől megszökött és még évekig élt.

³⁴ Ut deus quoque per hanc rusticis redditam libertatem facilius placeretur.“ 1551 szeptemberében kelt levele Ferdinándhoz. Történelmi Tár 1881, 51. Lásd még 1551. szept. 24-én kelt levelét Castaldóhoz. Történelmi Tár 1880, 653.

³⁵ Az 1531. évi budai és az 1536. évi váradi orsz. gyűlésen hozott törvények. Századok 1876, 582.

³⁶ „Die Chronik des Santa Cruz überliefert uns die Beschreibung des festlichen Einzugs mit all den Ehrenpforten symbolischen Darstellungen und Inschriften, die in endloser Wiederholung den siegreichen Kaiser anjubelten, „Vorkämpfer Europas über Afrika und Asien! *Karl Brandi*: Kaiser Karl V. 316.

³⁷ Lásd Ferdinánd 1535 március 23., június 3., július 5., november 5., 1536. március 14., október 17-én Szulejmán szultánhoz és ugyanazon kelettel a nagyvezírhez intézett leveleit. *Gévy*, II. 8. 17—26, 35—41, 53—54, 80—85, 103—104, 142.

³⁸ Cles Bernat 1535. szeptember 14-én Ferdinándhoz intézett levelében javaslatot tesz arra, kit kellene követként küldeni. Lásd *Gévy*, II. 8. 56.

³⁹ *Sörös Pongrác*: Jerosini Broderics István. 124—125.

⁴⁰ *Károlyi Árpád*: Adalék a nagyváradi béke történetéhez 11—19.

⁴¹ A lundi érsek leveleit lásd *Lanz*, i. m. II. 231—233.

⁴² „... vous recommandons et en chargeons que tenez la main et vous employerez au bon et bref effect dudict affaire.“ *Lanz*, i. m. II. 238.

⁴³ „Exorsi dixerunt, eorum dominum ad pacem hanc concludendam inclinatissimum, neque propter Turcam, neque Gallum animum immutasse, modo pro scopo semper habeamus hoc unum, videlicet regni huius conservationem, dicentes, non esse consultum regno, ut Buda ad cesareae vestre maiestatis manus consignaretur, quoniam Turcarum Imperator sit maiestatis vestre publicus hostis, et cum resciverit Turca, eorum principem Budam, quam ab ipso recepit et ex illius gratia possideat, ad manus hostis illius consignasse, subito ex indignatione Budam obsidione opprimeret et regnum totum per incursiones depredarj et depopularj faceret. Et quum maiestas vestra

in presentiarum cum Gallorum rege sit occupatissimus, non poterit in tempore huic regno succurrere, minus Romanorum rex, et ita, ubj existimarem regnum conservare, in totum et funditus perderentur.“ *Lanz*, i. m. II. 243.

⁸⁴ „Et nisi Buda constituatur tandem sub potestate sue regie maiestatis, nec maiestas sua, nec illius illustrissime proles unquam huius regni regimen pacifice potiantur.“ A lundj érsek 1536. szept. 6—7-én kelt levele. *Lanz*, II. 258.

⁸⁵ „... adhuc eius animi esset, cuius fuerat tempore oblationis praedictae, verum cum sacratissimam maiestatem vestram bello Gallico involutam videret, non putavit illam huic regno subvenire posse, et ita ex ista pace et concordia nihil aliud sequi, quam regni totius perditionem.“ A lundj érsek 1536. szept. 13-án kelt levele. *Lanz*, II. 262.

⁸⁶ „Non deberes de ista mutatione principis nostri tantum admirari quoniam ex negotiorum immutatione solent et principes sua consilia immutare. Respondj, hoc verum esse et prudentis offitium.“ *Lanz*, i. m. II. 245.

⁸⁷ Az utasítás 1536. november 20-án kelt. Lásd *Gévay*, II. 9. 3—6.

⁸⁸ Lásd Sprinzenstein jelentését, *Gévay*, II. 9. 9.

⁸⁹ „Ego heri literas Regias ad me scriptas Caesari prelegi... sed in illis Rex vester Ferdinandus parum honesta petere videtur... Non ego, ex me ipso hoc Vobis dixi sed iussu ac nomine Caesaris cui mirum videtur, Regem Ferdinandum suam terram appellare illam, quam ipse Cesar ex gratia et voluntate Dei, Bello captam suam esse arbitratur. Immo idem Cesar non intelligit quo iure Rex Ferdinandus Ungariam suam esse existimet.“ Sprinzenstein jelentéséből. *Gévay*, II. 9. 12—13.

⁹⁰ „Ego respondi maiestatem Vestram ius quidem suum non amisisse, sed partem Regni (ob solum respectum et intuitu Caesaris pro maiore conservatione pacis et publice tranquillitatis) non tenere. Quam partem cum gratia et voluntate Caesaris Maiestatem vestram recuperaturam sperarem, quia ut rationabile ita etiam verissimile esset, quod tandem Cesar (cognita constanti fide ac probitate Maiestatis Vestre et comperta Comitis Scepusiensis Nequitia) ex sua prudentia sibi convenientius et gloriosus fore iudicabit, ut optimum regem ac obsequentissimum filium, qui nunquam datam fidem fregit Regum Ungariae possidere permittat, quam Scepusiensem, qui raro aut nunquam fidem servavit et famam perniciose videndo perdidit.“ Sprinzenstein jelentése. *Gévay*, II. 9. 13.

⁹¹ „... ille merito castigandus erit, sed debito tempore, quia vulpes non omni tempore ut cetera animalia facile capiuntur.“ Sprinzenstein jelentése. *Gévay*, II. 9. 14.

⁹² „... est ne hoc paci facte conveniens quod Rex dum vos pro firmanda pace mittit, ipse primus pacem frangat?“ Sprinzenstein jelentése. *Gévay*, II. 9. 16.

⁹³ „... quia voluntas et mens maiestatis sue non alia fuit neque est quam ut ad ea omnia que ad conservationem et Augumentum contracte Amititiae constituteque pacis et unionis pertinebat totis viribus incumberet, ideo me ad Magnitudinem Vestram expedit, ut ipsam de tot iniuriis ac Damnis tam a Magnitudinis vestre hominibus, quam a Comite Scepusiensi sue Maiestatis subditis preter omnem causam et pacis tenorem illatis incredibilique patientia a sua Maiestate intuitu Magnitudinis vestre hactenus toleratis informarem... Si Serenissimus Rex meus Aliquem motum in Ungaria vel Alibi facit, id non contra Magnitudinem vestram sed defensionis et tuendi fines causa contra Scepusiensem facere cogitur, quoad per Magnitudinem vestram Provisio aliqua fiat qua deinceps et Magnitudinis vestre nomines in confinibus et Scepusiensis ab injuria abstinere cogantur.“ Sprinzenstein jelentése. *Gévay*, II. 9. 16.

⁹⁴ „Nec nostri homines, nec Johannis Regi iniuriam faciunt, si nostro iussu que ad nostrum Regnum spectant recuperare intendunt, et qui contra Johannem servum nostrum (cui fidem semel datam frangere non intendimus) Bellum gerit, nobiscum gerit.“ Sprinzenstein jelentése. *Gévay*, II. 9. 17.

⁹⁵ „Sed si Regnum aut per mortem Johannis aut alio quovis casu vacaret tum fortassis Rex si Deus vellet intentum suum facile consequi posset.“ *Gévay*, II. 9. 17.

⁹⁶ „Fortassis, inquit, Cesar statim Johannem veneno necare faciet, et postea Regnum Regi vestro pre omnibus alijs dabit.“ *Gévay*, II. 9. 18.

⁹⁷ „Interea quia nos brevi versus partes vestras sumus profecturi, si Rex vos vel alium aliquem Oratorem ad nos mittere velit, poterit hoc commode, nobis vicinis existentibus, facere.“ Sprinzenstein jelentése. *Gévay*, II. 9. 17.

⁹⁸ „Quanto magis Sacra Maiestas vestra que est omnium Regnum suprema et potentissima id faceret, si in perpetua Pace perpetuum Bellum pre oculis haberet et Turcis ac suis sequacibus nihil crederet.“ „Si Maiestas vestra superius in presenti mea Relatione Turcarum contradictoria et sicca uti dicam Responsa diligenter observa-

A VÁRADI EGYESSÉG

verit, deinceps non oratores ad irrisionem, sed exercitus ad ultionem in Turciam esse mittendos facile ex sua prudentia iudicabit." Sprinzenstein jelentése. *Gévy*, II. 9. 26.

HATODIK FEJEZET

A VÁRADI EGYESSÉG

¹ Lásd *Károlyi Arpád*: Adalék a nagyváradi béke történetéhez. Bpest, 1879. 27—28.

² „Zápolya ügyének e tény hatalmas lendületet adott." *Károlyi*, id. m. 28.

³ *Lukinich*: Erdély területi változásai a török hódítás korában. Bpest, 1918. 2.

⁴ *Károlyi*, i. m. 30.

⁵ „...hic adest thesaurarius vayvode Moldavie, principis certe potentissimi qui dominum suum habet inter Transilvaniam et confinia Turcarum imperatori subjecta etc." A lundí érsek szept. 6—7-én kelt leveléből. *Lanz*, i. m. II. 254.

⁶ Uo. II. 255. — *Károlyi*, i. m. 37.

⁷ Ferdinánd ezt írta Laskinak, akinek Krakkóban kellett tárgyalnia a vajda embereivel: „... te omni studio requirimus et volumus ut super ea re confirmanda quo potes meliori modo atque via tractari cures, verbisque nostris dicto vaivodae Moldaviensi spondere non dubites, si hanc provinciam suscipiat, nos sibi bonam partem occupatorum bonorum in locis Transilvanie praeter singularem gratiam quam a nobis expectare habet, donaturos esse". *Károlyi*, i. m. 38.

⁸ M. O. E. II. 7. — *Károlyi*, i. m. 53.

⁹ „...dieweil der Turck wie uns angelangt und aus dem zweihelligen und ungleichen antragen, so bei etlichen stenden ist geschehen, woll abzunehmen ist, nit vorhanden sein sol, und die Hulff wider Hungarn, des Königs erblanden, nit dem reich zu guten gesucht wirdet und gebraucht will werden". *Károlyi*, i. m. 54.

¹⁰ „Ilz interpretent l'affaire du Turc au prejudice de V. M^{te} ad ce, comme si V. M^{te} aye excité le Turc et soulz couleur de l'ayde contre le Turc V. M^{te} veuille dechasser le weida avec plusieurs autres estranges et suspectes parolles, qui ne sont toutes a commetre a la plume." *Károlyi*, i. m. 55.

¹¹ *A. Huber*: Geschichte Oesterreichs. IV. 58.

¹² M. O. E. II. 5.

A VÁRADI EGYESSÉG

¹³ A császár Valladolidból 1537. febr. 15-én kelt levele. *Károlyi*, i. m. 132.

¹⁴ „Mais d'en remectre expressement de les deffendre contre le Turc: ce seroit chose douteuse de complir." *Károlyi*, i. m. 134.

¹⁵ Uo. 104.

¹⁶ *Sörös Pongrác*: Frangepán Ferenc. Századok, 1917. 462—463.

¹⁷ „Quae cum ita sint, facile ex eo perspicere potes nostram plurimum interesse... Summam que belli ita administrare studere, uti tuae actiones bellicae acrius vehementiusque intensae, trepidationem timoremque ipsi vaivodae suisque primoribus incutere possint ad arripienda et amplectanda tanto facilius honestae pacis ineundae media conditionesque." Ferdinánd 1537. máj. 19-én Velshez intézett levele. *Károlyi*, i. m. 140.

¹⁸ Uo. 100. — ¹⁹ Uo. 179.

²⁰ „...ut in conficienda pace finem desideratum attingeremus". „...ut ipsa pax ita bonis equis ac honestis conditionibus constituitur... ad conservationem huius regni calamitosi". Frater György 1537. aug. 2-án kelt levele. *Történelmi Társ.*, 1878, 213.

²¹ Vels levele a lundí érsekhez. *Károlyi*, i. m. 87. 88.

²² Lásd Ferdinándnak 1537. aug. 18-án a császárhoz intézett levelét. Uo. 182.

²³ „Monseigneur, de Lunden s'en retourne en Hongrie avec tout pouvoir et comme qu'il en soit et qu'il me doige couster, il a puissance d'accepter et conclure ledict appointement en tant que ledict vaivoda ij ait le moindre vouloir du monde." Ferdinánd leveléből. *Károlyi*, i. m. 193.

²⁴ „Dont si Dieu ne remede je ne voy sinon de moy et mesdicts pays prouchaine ruyne et perdition..." Ferdinánd leveléből. *Károlyi*, i. m. 193.

²⁵ Uo. 99. — ²⁶ Uo. 42. — *Lukinich*, i. m. 2. — ²⁷ Uo. 95. — ²⁸ Uo. 41—42. — ²⁹ Uo. 110.

³⁰ Quia licet monachus sim, tamen homo permansi" a lundí érsek naplójából. 1537. nov. 26, dec. 3-án. *Károlyi*, i. m. 197.

³¹ A latin szöveget közli: *Utiesenovic*: Lebensgeschichte des Cardinals Georg Utiesenovic. Wien, 1881. Urkundenbuch 2—12.

³² A császár levele. *Lanz*, i. m. II. 292—294.

³³ Lásd Fráter Györgyhöz 1538. jan. 15-én Bécsből, szept. 15-én Linzből stb. intézett leveleit. *Történelmi Társ.*, 1878. 216. 235.

³⁴ *Károlyi*, i. m. 75. — ³⁵—³⁶ Uo. 74, 76.

³⁷ *Gróf Mikó Imre*: Erdély különválása Magyarországtól. 1895, 66.

³⁸ „A nagyváradi béke János királyt hatalma tetőpontjára emelte“ — írja *Lukinich*, i. m. 3.

³⁹ A trienti bíbornok 1538. ápr. 5-i levelében a török készülődéséről s legközelebb várható betöréséről értesíti Farnese bíbornokot. *Óváry*: III. Pál pápa és Farnese bíbornok dipl. levelezései. 29.

⁴⁰ *Horváth*, i. m. 75.

⁴¹ *Történelmi Tár*. 1878. 223—225.

⁴² „Dem wissen mōnch soll hierauf geschrieben werden, welcher massen ir Maiestät sein schreiben und anzeigen des Turggen gewaltigen anzug halber auf Moldaw und Sibenburgen sambt seiner vermanung umb hilff... verstanden hette. Nun wär ir kk. Maiestät dheines andern gemuetts, dann seinem herrn sovil je möglich alle hilff zuerzaigen wie dann jr Maiestät jezo 2000 Spanier sambt einer anzahl teutschen auch ainer anzahl... bferdt von Alttenburg stragks hinein zezichen verordnet.“ *Történelmi Tár*. 1878. 225.

⁴³ 1853. aug. 22., aug. 30., szept. 1., szept. 4., szept. 13., szept. 15., szept. 20., okt. 9., okt. 23. *Történelmi Tár*. 1878. 225—238.

⁴⁴ *Történelmi Tár*. 1878. 232.

⁴⁵ *Horváth*, i. m. 78. — ⁴⁶ *Uo*. 76.

⁴⁷ ⁴⁸ *Óváry*, i. m. 53. 55.

⁴⁹ A császár 1538. júl. 18-án Aigues-Mortesből Mária királynéhez intézett levele. *Lanz*, i. m. 284—289.

⁵⁰ Mária királyné 1538. aug. 10-én kelt levele. *Lanz*, i. m. 289.

HETEDIK FEJEZET

BUDA VESZTE

¹ *Horváth*, i. m. 83.

² „Jo che mi par de cognoscere molto ben li andamenti del Re Gioanne, et con qual arte se sole intertener credo certo non lo habbi facto ad altro fine, che per persuader al Turco, che seben li uien dicto che lui sia in bona pace con el Re de Romani et Cesarea Maesta non e il vero... et essendo cussi e da compatirli, che sia qual se volia la vita et simulatione pur con quelle conserva Quel Regno a Christiani, che altramente andraia in man de Cani...“ *Rorario* 1539. okt. 11-én kelt levele Farnese bíbornokhoz. *Óváry*, i. m. 78.

³ Az idézetek Laski 1539. júl. elején Bécsben kelt előterjesztéséből valók. Az előterjesztést egész terjedelmében közli *Gévay*, i. m. 10. 10.

⁴ Lásd *Hüber A.*, i. m. 63. 3. jegyzet.

⁵ *Hammer*, i. m. III. 223. *Jovius* XXXIV. 227.

⁶ *Lukinich*, i. m. 18.

⁷ *Horváth*, i. m. 88—90.

⁸ Az 1540 áprilisában kelt utasítás alapján idézi *Lukinich*, i. m. 14.

⁹ Scheppernek a bruxellesi levéltárban fekvő 1541-ben kelt emlékirata alapján idézi *Horváth*, i. m. 107.

¹⁰ *Gévay*, i. m. 11. 88—90.

¹¹ „Instructio pro Tranquillo Andronico dd. Vienae August 1540: ut Constantinopolim advolves, curras et si fieri potest adjuvante Lufti et Rustem Bacha nec non Jonus beg audientiam impetrare studeas.“ *Hammer*, i. m. III. 224.

¹² Lásd *Horváth*, i. m. 117—118.

¹³ „Germanum, Hispanumque dudum iam adulta nausea respuentes.“ *Uo*. 129. — ¹⁴ *Uo*. 129.

¹⁵ Thurzó és Nádasdy Tamás 1540. szept. 30-án kelt levelei. *Lukinich*, i. m. 27.

¹⁶ *Ranke*: Deutsche Geschichte, IV. 121. *Huber*: Geschichte Österreichs, IV. 69.

¹⁷ Serédi 1541. márc. 20-án kelt levele. *Lukinich*, i. m. 32.

¹⁸ *Szalay*: Adalékok stb. 189—190. *Mikó*: Erdély különválása Magyarországtól 71. *Lukinich*, i. m. 25.

¹⁹ *Lukinich*, i. m. 30.

²⁰ *Török Pál*: I. Ferdinánd konstantinápolyi béketárgyalásai. 89.

²¹ Gonfaloniero nuncius 1541. febr. 11-én kelt levele. *Óváry*, i. m. 205.

²² *Bucholtz*, i. m. V. 154. *Horváth*, i. m. 159. — ²³ *Uo*. 163. — ²⁴ *Uo*. 154—155.

²⁵ *Thury József*: A török hódítás kezdete Magyarországon. Századok. 1893.

²⁶ Idézve *Thury* munkájában. Századok. 1893. 579.

²⁷ Verancsics, II. 64. Idézve *Thury* munkájában.

²⁸ Verancsics, I. 218. Idézve *Thury* munkájában. Századok. 1893. 582.

²⁹ *Horváth*, i. m. 166. A török fogságból megszökött Komora Endre vallomásaiból. *Bucholtz*, Urkunden. 318.

³⁰ Lásd *Lukinich*, i. m. 33. — ³¹ *Horváth*, i. m. 166. — ³² Lásd *Lukinich*, i. m. 35—36.

TISZÁNTÚLI MAGYARORSZÁG

¹⁶ „Für den ruhigen Besitz des übrigen österreichischen Bothmäs-
sigkeit unterworfenen Anteiles von Ungarn.“ *Hammer*, i. m. III. 235.
¹⁷ Uo. III. 238. és jegyzet. — ¹⁸ *Karl Brandi*: Kaiser Karl.
V. 389.

NYOLCADIK FEJEZET

TISZÁNTÚLI MAGYARORSZÁG

¹ *Lukinich*, i. m. 36. — ² Uo. 38. — ³ Történelmi Tár.
1878. 260—264.
⁴ *Horváth*, i. m. 173.
⁵ *Károlyi*: A német birodalom nagy hadivállalkozása. Századok.
1880. 362—63.
⁶ Közi *Utiesenovic*, i. m. Urkundenbuch. 16—24. — ⁷ Uo.
59. — ⁸ Lásd *Huber*, i. m. IV. 85.
⁹ Ferdinánd 1542. okt. 17-én kelt levele a császárhoz. *Lanz*,
i. m. II. 370.
¹⁰ *Tranquillus* utasítása és jelentése. Lásd *Török*, i. m. 91. —
¹¹ Uo. 92.
¹² „A vajda megesküdött volna, hogy addig nem nyugszik, míg
Székesfehérvárra nem jut s ott a boldogult király sírját fel nem törí,
hulláját fel nem akasztatja.“ *Horváth*, i. m. 185.
¹³ Lásd a császárhoz intézett levelét. *Lanz*, i. m. II. 370.
¹⁴ *Bucholtz*, i. m. V. 190. *Horváth*, i. m. 190.
¹⁵ „... je crains fort de leur mobilité, et que ceste retraite et
lestat des choses presentes ne les facent changer d'opinion. Aussi
je vois tous les Hongrois par ce estre fort estonnez et desesperéz,
disant que, puisque ceste armée avec telle forces questoient sur Pest
nont rien peu faire, que beaucoup moindre espoir ils doivent prendre
pour ladvenir, que le Turcq, comme ils ne doubtent, employera contre
eulx ses personnes et principales forces, et que aiant deja si grant
avantage quil a en Hongrie, ne pensent, quil la doibve delaisser,
comme aussi jen vois peu d'apparence, que me donne plus grande
crainte quil ne facent quelque mauvais party avec ledit Turcq. Je
regardray et feray tous me debvoirs que le traite susdit puisse sortir
entier effect, et faire ausurplus pour le bien de toutes choses tout
ce qui possible me sera, et mesmes pour a tout donner plus de faveur,
envoyera quelque compagnie de gens en laditte Transilvanie, tant
pour les conforter et plus assurer des ennemys, que pour les entrete-
nir en bon vouloir.“ *Lanz*, i. m. II. 371—372.

TISZÁNTÚLI MAGYARORSZÁG

¹⁶ Lásd *Lanz*, i. m. II. 374. Ungnad jelentése Pest ostromáról a
császárhoz, 1542. okt. 9.
¹⁷ *Bucholtz*, i. m. V. 184—188. — ¹⁸ *Horváth*, i. m. 183. —
¹⁹ Uo. 185.
²⁰ „Nihilominus S. M. Vra ne verbis illorum locum et fidem
dare sed dictam expeditionem continuere dignetur, non enim facile
isti fidem praestabunt nisi cogantur.“ 1542. dec. 28-án kelt jelentése.
Lukinich, i. m. 44.
²¹ Erdélyi Országgyűlési Emlékek. I. 172—173. *Lukinich*, i. m. 44.
²² *Lukinich*, i. m. 47. lapján azt írja, hogy a tiszántúli megyék
nem mutattak egységesen kialakult politikai felfogást. De azok a gyű-
lések, amelyekre hivatkozik, az 1541. dec. 21-i miskolci, az 1542
márciusi besztercebányai, az ugyanazon év augusztusában tartott
nagyváradi gyűlések a birodalmi sereg kudarcát megelőző időre
estek. Csupán az 1543. jan. 6-án tartott váradi részgyűlés mutat inga-
dozást, de ki tudja, milyen eszközök és befolyások eredményeként.
Hiszen a gyűlésen a Ferdinánd-párti Báthory Endre volt a hangadó
s a gyűlésen résztvevő Bornemissza Pál, a király egyik magyar tit-
kára, a későbbi erdélyi püspök.

KILENCEDIK FEJEZET

A SORVADÓ FA

¹ *Hammer*, i. m. III. 248. — ²⁻³⁻⁴ *Horváth*, i. m. 196. 219.
⁵ A császár az országtanácshoz 1543. ápr. 10. *Pray*, Epist. Proc.
2, 127. *Horváth*, i. m. 210.
⁶ M. O. E. II. 551. — ⁷ M. O. E. II. 590—594.
⁸ „... attendu que tout depend de lempire.“ *Veltwyck* jelen-
tése a császárhoz 1544. dec. 10-én. *Lanz*, i. m. II. 419.
⁹ *Hammer*, i. m. III. 270. — ¹⁰ *Török*, i. m. 94.
¹¹ *Veltwyck* 1544. dec. 11-én kelt jelentése. *Lanz*, i. m. II.
428—434.
¹² „Et disoit ledict seigneur des sentences que sembloient
prophetes dune arbre secche dont les voisins mocquoient, et que de
ceste arbre sallumoit ung feu que brusloit en une heure tous ses
voisins.“ *Lanz*, i. m. II. 430.
¹³ „Quoy quen advienne, faudra bien quell (la diete) voye
avant.“ *Lanz*, i. m. II. 420.
¹⁴ Lásd uo. II. 426—428.

¹⁵ Ceulx de la partie du frere George prolongent, pour voir les dessains de Vre Mat^o et du couste Dalemagne et pensent... avoir quelque intelligence de ce que sera despoir de ce couste Dalemagne. *Lanz*, i. m. II. 420.

¹⁶ Veltwyck 1545. febr. 22-én kelt leveléből. *Lanz*, i. m. II. 432.

¹⁷ Veltwyck 1545. febr. 22-i leveléből. *Lanz*, i. m. II. 433.

¹⁸ Török, i. m. 95. — ¹⁹ Uo. 95. — ²⁰ Hammer, i. m. III. 272.

²¹ „En somme, sire, si les Turcs pouvoient trouver repoz en Hungherye, serayent bien aises; mais ne sauent resouldre ne de la Hungherye ne de la Transylvanye, pour les avoir si pres de leur maison, et tant disposer a guerre, et ayder les armees cristiennes, quant elles viendroyent en Hungerye, et les François servent a leurs envelopper les cerveaux.“ Veltwyck 1545. nov. 10-én kelt jelentéséből. *Lanz*, i. m. II. 477.

²² Lásd Veltwyck jelentését. *Lanz*, i. m. II. 474.

TIZEDIK FEJEZET

EGYEDŰL A VÉGZET ELLEN

¹ Horváth, i. m. 221. — ² Történelmi Tár, 1878. 516. — M. O. E. III. 182.

³ Erd. Orsz. Eml. I. 196—198. — ⁴ Horváth, i. m. 223.

⁵ M. O. E. II. 599—600. *Lukinich*, i. m. 53. — ⁶ Horváth, i. m. 223—224.

⁷ Bucholtz, i. m. V. 218. *Horváth*, i. m. 226. *Erd. Orsz. Eml.* I, 201—202.

⁸ Utasítása 1546. március 19-én kelt. *Hammer*, i. m. III. 273.

⁹ *Huber*, i. m. 91. — ¹⁰ Török, i. m. 111., idézi *Ribier*: Lettres d'Etat c. munkájából. 51—58. — ¹¹ Török, i. m. 99.

¹² *Hammer*, i. m. III. 276—77. „V. M. non fidat Monacho, hoc est fratri Georgio, et quod mittat M. V. litteras si aliquas contra Caesarem suum Mi Vae scriberet, et ipsum Bassan idem facturum et quod omnibus curat imponere ipse Monachus pout de eo etiam gloriatur.“ *Justi relatio*.

¹³ Török, i. m. 108.

¹⁴ Verancsics 1547. március 7. és 22-i levele. *Lukinich*, i. m. 55.

¹⁵ *Horváth*, i. m. 241. — ¹⁶ Erd. Orsz. Eml. I. 207—8. —

¹⁷ Erd. Orsz. Eml. I. 234—38.

¹⁸ Fráter György 1551. márc. 31-én Enyedről kelt levele a császárhoz. *Történelmi Tár*, 1880. 58.

¹⁹ *Horváth*, i. m. 238—239.

²⁰ Fráter György levele Frigyes fejedelemhez, Kolozsmonostor, 1548. szeptember 19. Izabella levele Frigyeshez, Gyalu, 1548. szeptember 21. *Horváth*, i. m. 244.

²¹ Erd. Orsz. Eml. I. 207—208. és 230—238. *Lukinich*, i. m. 55. *Huber*: Die Erwerbung Siebenbürgens durch König Ferdinand im 1551. Wien, 1889. 10.

²² Brusseli Okmánytár, II. 169—175. Erd. Orsz. Eml. I. 212—214.

^{23—25} *Huber*: Die Erwerbung Siebenbürgens durch König Ferdinand im Jahre 1551. 13. old. Fráter György levelének következő részét idézi: „Quid autem in negotio filii regis necessarium videretur, spectabili ac magnifico domini comiti a Salmis aperueram, de patrimonio videlicet puero huic reddendo. Sed cum ille hoc minime fieri posse retulisset, loco patrimonii, cum negotia serenissimae reginae, quae in ipsa tantum dote consistunt, leviora sint, quid Majestas vestra cum filio regis facere velit, clementer iam tandem decernat“.

^{26—27} *Horváth*, i. m. 254—255. — ²⁸ Uo. 264.

²⁹ *Huber*, i. m. 18. Ferdinánd 1550. okt. 31-én Augsburgból kelt levele.

^{30—31} *Lanz*, i. m. III. 11—15. és 15—21.

³² Ez a kérdés azért érdekes, mert Fráter György 1551. márc. 31-én Enyedről a császárhoz intézett levelében ugyanezt a tételt állítja fel: „Faciliusque longe regnum Hungariae ex Transsylvania recuperari poterit, quam Transsylvania ex regno Hungariae posset restitui“. *Történelmi Tár*, 1880. 59. — A gondolat valószínűleg Fráter Györgyé, aki már korábban is megírhatta Ferdinándnak.

³³ *Lanz*, i. m. III. 16.

³⁴ *Huber*, i. m. 19. M. O. E. II. 244.

³⁵ *Bucholtz*, VII. 251. *Horváth*, i. m. 283.

³⁶ A levelet közli *Utiesenovic*, i. m. 102. jegyzetében.

³⁷ *Utiesenovic*, i. m. 132. *Bucholtz*, VII. 269.

^{38—39} Fráter György két levele a lippai táborból. *Történelmi Tár*, 1881. 69, 70.

⁴⁰ „Akik elpártolnak tőlem, a porba iratnak be.“ *Jeremiás*, 17. 13. vers.

⁴¹ *Gr. Mikó*, i. m. 113.

⁴² *Szilágyi Sándor*: Az erdélyi alkotmány fejlődése. Századok, 1876. 42—43. „Az ország többet szenvedett, mint a töröktől bírt helyek.“

⁴³ *Acsády*, i. m. 317.

⁴⁴ *Utiesenovic*, i. m. 141.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

BARZIZI JÁNOS MARIA Ferdinánd követe 176, 178, 181	BOCSKAY ISTVAN (1557—1606), erdélyi fejedelem 24
BÁTHORY-CSALÁD 24	BOMY északfranciaországi község Thérouanne közelében —i fegyverszünet (1537. jún. 30.) 201
BÁTHORY ENDRE erdélyi vajda († 1566) 300, 305, 311, 314, 318	BOLOGNA 110 —i császárkoronázás (1530. febr. 24.) 88 —i zsinat (1547. márc.) 309
BÁTHORY GYÖRGY 98	BONZAGNO JÁNOS váradi prépost 63
BATTHYÁNY FERENC BÁRO horvát bán († 1566) 289	BOURG-EN-BRESSE Bresse keletfranciaországi tar- tomány székhelye 176
BATTHYÁNY ORBÁN 158, 162	BRESLAU 41, 92, 208
BAYONNE délfranciaországi város 15	BRODERICS ISTVAN (JEROSINI) (1471—1539) szerémi, majd váci püspök 63, 66, 164—166, 169, 170, 178, 193, 195, 196, 222
BEBEK FERENC († 1556) 199, 242, 264	BUDA 74, 85, 92, 95, 179, 180, 240, 243, 247, 259, 262, 263, 264, 267, 277
BÉCS 12, 16, 92, 117 ostroma (1529. szept.-okt.) 82	Ferdinánd elfoglalja (1527. aug. 20.) 56 ostroma (1530. okt.) 93, 96 ostroma (1540) 253 Szulejmán elfoglalja (1541. aug. 29.) 254, 256, 257
BECSÉ (ÓBECSE) nagyközség Bács-Bodrog vm.- ben 301, 305, 306, 313, 319, 320, 324, 325	„BURGUNDI HÁZ“ V. Károly ezt a dinasztikus megjelölést használta 9
BECSKERÉK (NAGYBECSKE- REK) város Torontál vm.-ben 301, 305, 313, 320, 324, 325	C
BÉKÉS GÁSPÁR (1520—1579), erdélyi kancellár 24	CAMBRAI északfranciaországi város —i béke (1529. aug. 3.) 87, 284
BÉLAVÁR kisközség Somogy vm.-ben —i gyűlés (1531. márc. 20.) 98, 101, 103	CAMPEGGIO LORENZO (1472—1539), bíboros, pápai legátus 89
BELGRÁD 211, 213	CASAL BARTHOL angol dipl. megbízott 166
BERENHIDAI GYŰLÉS (1532. márc. 12.) 98	
BERZEVICZY MÁRTON (1538—1596), erdélyi kancellár 24	
BESZTERCEBÁNYA —i országgyűlés (1543. nov.) 286	
BETHLEN GÁBOR (1580—1629), erdélyi fejedelem 24	

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

CASTALDO JÁNOS nápolyi származású zsoldos ve- zér (1500—1562) 319—323, 325—327	DIÓSZEG (BIHARDIÓSZEG) nagyközség Bihar vm.-ben —i tárgyalások (1551. febr. 3.) 318
CATANEO ODOARDO portugál diplomata 287	DÓCZY JÁNOS 158, 162
CHAIR-ED-DÍN BARBAROSSA afrikai kalózfejedelem, a török hajóhad kapudán basája († 1547) 106, 123, 125, 127, 135, 137, 139, 140, 142, 146—148, 150, 154, 173—175, 187, 198, 228, 232, 280, 303	DORIA ANDREA (1468—1560) genuai tenger- nagy 53, 57, 86, 108, 125, 262, 303, 316
CHERCHÉL sziklacsúcs Algirtól nyugatra 125	DORIA FILIPPINO Andrea unokaöccse 72, 86
CLES BERNÁT trienti püspök, Ferdinánd kan- cellárja 175, 177, 178	DRÁGFY GÁSPÁR 300
COGNAC nyugatfranciaországi helység —i liga (1526. máj. 22.) 33, 53	DRAGUT túniszi bej († 1565) 316
COLUMBUS KRISTÓF 10	DRINÁPOLY 221 —i fegyverszünet (1545. nov. 10.) 295
CONFESSIO AUGUSTANA 89	E
CONFUTATIO az augsburgi bir. gyűlés elé terjesztett katolikus vitairat 89	ECK (VON) LEONARD bajor kancellár 45, 47
CRÉPY északfranciaországi helység Laon mellett —i béke (1544. szept. 14.) 284, 285	EGER 85
CZÉCZEY LÉNÁRD kassai kapitány 297	ENDRE esztergomi prépost 35
CZIBAK IMRE váradi püspök († 1534) 157, 158, 172	ERDÉLYI FEJEDELEMSÉG 23, 26
CURSINO francia dipl. megbízott 166	ESZÉK 107, 198
D	ESZÉKY PÜSPÖK 247
DEBRECEN —i országgyűlés (1541. dec. 18.) 266, 283	ESZTERGOM 56, 85, 93, 108, 116, 118, 125, 133, 260, 275, 280
—i országgyűlés (1545. jún. 7.) 298	F
	FAIK bécsi származású renegát 139
	FARNESE (PIETRO LUIGI) III. Pál fia († 1547) 252
	„FEKETE EMBER“ Cserni vagy Csarni Jovan, más néven: Csernoevics Nenad, a török elől menekült szerb pa- raszthad vezére 48
	FERDINÁND (1503—1564) 36, 39, 46, 48, 64, 103, 108, 149, 150, 191, 237, 255, 317

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

- Pozsonyban magyar királlyá választják (1526. dec. 16.) 35
választást Budán megerősítik (1527. okt. 6.) 56
cseh király (1526. okt. 23.) 35
római királlyá választják (1530) 105
fegyveres vállalkozásai Magyarország megszerzésére 45, 46, 50, 52, 56, 57, 79, 83, 85, 96, 110, 136, 184, 189, 192, 193, 197, 203, 249, 250, 259
diplomáciai akciói Magyarország megszerzésére 47, 95, 129, 148, 151, 155, 195, 199, 294
tárgyalásai és viszonya János-sal, később Frater Györggyel 118, 128, 131, 152, 159, 164—166, 168—170, 175, 177, 180, 187, 200, 207, 211, 213, 215, 219, 233, 237, 269, 271, 308, 311, 312, 324
tárgyalásai és viszonya a portával 49, 62, 71, 72, 74, 75, 80—82, 84, 88—91, 105, 106, 108, 109, 112, 113, 115, 123, 124, 127, 130, 132, 148, 159, 161—163, 176, 178, 181—186, 188, 189, 202, 218, 246, 252, 263, 272, 273, 275, 276, 287, 292, 300, 303, 320
viszonya a magyarsághoz 98, 99, 104, 119—122, 202, 210, 217, 238, 240, 242, 286, 298, 299, 309, 315, 326
kapcsolata V. Károlyal 88, 285, 315, 317
kapcsolata a lengyel királlyal 80, 81
kapcsolata a moldvai vajdával 80, 167, 190
levelei 57, 88, 109, 110, 163, 213, 224, 237, 277, 315
I. FERENC francia király (1494—1547) 9, 14, 15, 20, 39, 40, 150, 165, 174, 176, 187, 204, 227, 232, 274, 284, 303
FERRARA 57
FIRENZE 57
FLANDRIA 149, 187, 232
FONTAINEBLEAU
—i egyezmény (1528. okt. 28.) 75
FORGÁCH FERENC (1535—1577), erdélyi kancellár 24
FRANGEPÁN FERENC (1483—1543), kalocsai érsek 64, 66, 169, 170, 178, 181, 188, 193, 234, 242, 252, 256
FRANGEPÁN JÁNOS 14
FRANGEPÁN KRISTÓF hadvezér († 1527) 54
FRATER GYÖRGY (Utiesenovic) (1482—1551) 60, 100, 172, 173, 246, 267, 321
sajóvári perjel 59
lengyelországi emigrációban 78, 79
kir. tanácsos (1530) 171
megbízák a kincstár ügyeivel (1532) 171
váradi püspök és kincstárnok (1534) 172
szerepe a váradi szerződés előkészítésében és megkötésében 179, 205, 206, 210, 216, 218, 219, 220, 224, 225, 234
szerepe Kassa elfoglalásánál 188, 189
szerepe Buda védelmében 253
Buda török elfoglalásánál 256
az ország élén 246, 248, 279, 290, 296, 299
szerepe a magyar állam fenntartásában és védelmében 240, 246, 247, 264, 266, 276, 289, 296, 297, 313, 314, 325
szerepe a gyalui compositióban 269, 270—272

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

- szerepe a nyírbátori tárgyalásokban 311
szerepe a diószegi tárgyalásokban 318
szerepe a szászsebesi megegyezésben 319
kapcsolata a portával 233, 250, 257, 258, 268, 291, 292, 300, 301, 304, 306, 312
politikája 274, 298, 299, 305, 307, 319, 322, 323, 332, 333—335, 337
halála 325, 327
levelei 196, 221, 222, 264, 329, 333
FREGOSO CESARE francia dipl. megbízott 260
III. FRIGYES német-római császár (1415—1493) 7
FRUNDSBERG GYÖRGY zsoldos vezér (1473—1527) 37, 38
II. FÜLÖP spanyol király, V. Károly fia (1527—1598) 20, 317
FÜLÖP hesseni tartománygróf 136, 227, 268
G
GENT flandriai város
—i lázadás (1540) 232
GENUA 139, 149, 174, 176, 188, 193
GOLETTA erősség Túnisz kikötőjében 174
GONFALLONIERO bécsi nuncius 252
GORIAN helység Eszék közelében
—i vereség (1537. okt. 9.) 196, 202, 204—206
szerepe a nyírbátori tárgyalásokban 311
szerepe a diószegi tárgyalásokban 318
szerepe a szászsebesi megegyezésben 319
kapcsolata a portával 233, 250, 257, 258, 268, 291, 292, 300, 301, 304, 306, 312
politikája 274, 298, 299, 305, 307, 319, 322, 323, 332, 333—335, 337
halála 325, 327
levelei 196, 221, 222, 264, 329, 333
FRIGYES német-római császár (1415—1493) 7
FRUNDSBERG GYÖRGY zsoldos vezér (1473—1527) 37, 38
II. FÜLÖP spanyol király, V. Károly fia (1527—1598) 20, 317
FÜLÖP hesseni tartománygróf 136, 227, 268
G
GENT flandriai város
—i lázadás (1540) 232
GENUA 139, 149, 174, 176, 188, 193
GOLETTA erősség Túnisz kikötőjében 174
GONFALLONIERO bécsi nuncius 252
GORIAN helység Eszék közelében
—i vereség (1537. okt. 9.) 196, 202, 204—206
szerepe a nyírbátori tárgyalásokban 311
szerepe a diószegi tárgyalásokban 318
szerepe a szászsebesi megegyezésben 319
kapcsolata a portával 233, 250, 257, 258, 268, 291, 292, 300, 301, 304, 306, 312
politikája 274, 298, 299, 305, 307, 319, 322, 323, 332, 333—335, 337
halála 325, 327
levelei 196, 221, 222, 264, 329, 333
GÖNC nagyközség Abaúj-Torna vm.-ben 264, 270
—i tárgyalások (1540. jan.—márc.) 237, 238
GRITTI ALAJOS (1480—1534. szept. 28.) szerepe Laski első konstantinápolyi tárgyalásaiban 67
szerepe Buda védelmében 93, 94
főkincstárnok és helytartó 84
Magyarország kormányzója 94
szerepe Zárai Jeromos, Veszpázian és Schepper konstantinápolyi tárgyalásaiban 114, 117, 125—127, 132—134, 141—143, 150
megbízása János és Ferdinánd ellentétének kiegyenlítésére 114, 122, 126—128, 131—132, 145, 148, 151, 155
tervei 130, 152—154, 156, 157, 179, 228
erdélyi vállalkozása 156—158, 235, 236
halála 159, 161, 162, 164, 165, 167, 168, 175, 201
GRITTI ANTAL Alajos fia 158
GYALU nagyközség Kolozs vm.-ben
—i compositio (1542. dec. 29.) 269, 270, 272, 276, 279, 301
GYÖR 56
GYÖRGY szász herceg 91
GYULAFEHÉRVAR 241, 313, 314
—i országgyűlés (1547. nov.) 307
GYULAFFY LESTÁR (1586—1598), történetíró, diplomata 24

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

H

- HABSBURG-BIRODALOM 207, 262
 HABSBURG-HÁZ 7, 16, 20, 167, 263
 HARRACH LEONÁRD
 Ferdinánd udvari főkancellárja (†1527) 48, 51
 HAVASALFOLD 71
 HELD MÁTYÁS
 alkancellár 191, 234
 HELLESPONTUS 154
 VIII. HENRIK angol király (1491—1547) 41, 42, 47
 HENRIK orleansi herceg
 I. Ferenc fia, II. Henrik néven francia király (1517—1559) 76
 IV. HENRIK francia király (1553—1610) 20
 HERBERSTEIN ZSIGMOND (1486—1566) 80, 81, 259
 HOBERDANÁ CZ JÁNOS (zalatnoki)
 katona, diplomata (†1530) 48, 73, 74, 80, 81
 HUSZREF boszniai basa 49, 81, 106
- I
- IBRAHIM nagyvezér 18, 109, 115—117, 122, 125, 126, 128, 130, 132, 144, 148, 178, 179
 IVÁN lásd „Fekete ember“
 IZABELLA, János király felesége (1519. jan. 18.—1559. szept. 15.) 24, 220, 233, 248, 249, 250, 269, 270, 272, 279, 308, 312, 320, 321
 IZLAM 8, 18
- J
- JÁNOS (ZAPOLYA) (1487—1540), 1526. nov. 11. óta magyar király 34, 38, 39, 41, 44, 45, 47, 48, 52—55, 60, 65, 98, 99, 103, 108, 109, 129, 155, 156, 158, 163, 182, 238
 diplomáciai akciói 34—45 55, 66
 Ferdinánd seregei kiszorítják az országból 56—59
 lengyelországi emigrációban 57, 61, 72, 78
 visszatérése Magyarországra 79, 80, 84, 85
 tárgyalásai és viszonya a portával 61, 62, 63, 65, 66, 68—71, 73, 79, 81, 93, 128, 129, 148, 157, 159, 161, 179, 181, 183, 185, 195
 tárgyalásai és viszonya Ferdinánddal 48, 51, 65, 77, 86, 91, 92, 95, 112, 113, 118, 128, 131, 152, 159, 164—166, 168—170, 180, 187, 200, 207, 211, 213, 215, 219, 233, 237
 kapcsolata a francia királlyal 67, 75—77, 165, 166, 204
 kapcsolata V. Károlyval 170, 176, 180, 181, 220
 házassága 233
 halála (1540. júl. 20.) 241
 JÁNOS ZSIGMOND (1540—1571) 24, 241, 242, 248, 250, 258, 283, 299, 300, 315, 320, 321
 JASSY, város Moldvában 190
 JONUS bég, portai tolmács 126, 128, 175
 JOZEFICS FERENC
 zenggi püspök 34, 67
 JURISICS MIKLÓS
 a kőszegi hős (†1544) 18, 81, 88, 109, 112
- K
- VIII. KÁROLY francia király (1470—1498) 66

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

- V. KÁROLY spanyol király,
 német-római császár (1500. febr. 24—1558. szept. 21.)
 császárrá koronázzák 87, 88
 háborúi I. Ferencsel 33, 72, 86, 87, 180, 187, 201, 260, 274, 283, 284
 hadjárat Tunisz elfoglalására 173—175, 227
 hadjárat Algír elfoglalására 261, 262
 büntetőakció Gent ellen 232
 törekvései a vallás ügyének rendezésére 110, 130, 284, 285
 a Schmalkaldeni háborúban 300, 303, 317
 akció Magdeburg ellen 314, 317
 — és az ozmán birodalom 15, 74, 107, 115, 135, 143—147, 149, 151, 155, 175, 261, 287, 293
 — és Magyarország 64, 66, 176—178, 181, 220, 224, 230, 234, 240, 286, 326
 — és a német birodalmi rendek 89, 135
 — és a világbirodalmi gondolat 7—9, 11, 14
 levelei 50, 52, 59, 88, 91, 105, 106, 192, 199, 211, 212, 230, 302, 315
 KASSA 85, 314, 320
 elfoglalása (1536. dec. 4.) 188—190
 KATZIANER JÁNOS
 hadvezér (†1539) 57, 85, 198, 217
 KAZIMIR
 brandenburgi örgróf 53
 VIII. Kelemen (Giulio de Medici) (1478—1534) pápa 1523-tól 38, 85, 110
 KFMÉNY JÁNOS (1607—1662), erdélyi fejedelem 24
- KENESE (Balatonkenese)
 —i gyűlés (1532. jan.) 98, 103
 KIS PÉTER, tudós és diplomata 260
 KOLOZSMONOSTOR 270
 KOLOZSVAR 65, 69, 226
 —i országgyűlés (1546) 306
 —i országgyűlés (1551. júl. 27.) 320
 KOMÁROM 56, 113
 KONSTANTINÁPOLY 62, 174—176, 181, 182, 185, 186
 KORFU 198
 KORON
 vár a moreai félszigeten 108, 123, 125, 137, 143, 148
 KOVACSÓCZY FARKAS (1540—1594), államférfi és történetíró 24
 KŐSZEG 12, 151
 ostroma (1532. aug.) 107, 108, 109
- L
- LAIOS. rajnai gróf 44
 LAMBERG JÓZSEF (Freiherr zu Ortenegg u. Ortenstein) (1489—1554), Ferdinánd udvari tanácsosa 88, 106, 115
 LANDRIANO
 helység Pávia és Milánó között —i győzelem (1529. jún. 21.) 87
 LASCANUS (LASCANO) TAMÁS
 Esztergom kapitánya 118
 LASKI JÁNOS
 gnesei prépost 66
 LASKI JEROMOS (1496—1541)
 VIII. Henrik angol királynál (1527. ápr.) 41, 42

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

1. konstantinápolyi követsége (1527. nov.—1528. febr.) 67—70, 116	MARSUPINUS JÁNOS MAYLAD ISTVÁN erdélyi vajda († 1550) 23, 238, 248	193
hadat üzen Ferdinándnak (1528. ápr. 10.) 71	MEDGYES MEDICI KATALIN II. Henrik francia király fele- sége (1519—1589) 130	165
2. konstantinápolyi követsége (1528. jún.) 73, 76	MEGYER község a Csallóközben —i tárgyalások (1532) 112	
3. konstantinápolyi követsége (1533. jún.) 128	MEHEDIA (MEHDIYA) afrikai helység a Földközi- tenger partján 316	
Ferdinánd szolgálatában 235	MEHMET BÉG 49, 204, 252	
4. konstantinápolyi követsége (1539) 234—237	MIGNANELLI bécsi nuncius 226	
5. konstantinápolyi követsége (1540. júl.) 249, 251, 252, 260	MIHALEVICZS ANDRÁS 80	
LAUFEN würtembergi város a Neckar mellett —i ütközet (1534. máj. 12.) 136	MIKSA I. Ferdinánd fia, magyar király és német-római császár (1527— 1576) 317	
LAUSITZ német örgrófság 48, 95	MILÁNÓ 9, 87, 176	
LAUTREC (ODET DE FOIX) (1485—1528) francia marsall 53, 72	MISKOLC —i országgyűlés (1542. dec. 21.) 269	
LIPPA 80, 259, 320, 326	MODENA 53	
LOSONCZY ISTVÁN temesi főispán, Temesvár ka- pitánya († 1552) 319	MOLDVA 221—223	
LOUISE DE SAVOIE (1476—1531) I. Ferenc anyja 14	MONLUC francia diplomata 293	
LUNDI érsek lásd Wese János	MONT-FERRAT északolaszországi hercegség 176	
M	MONZON északpanyolországi város —i fegyverszünet (1537. nov. 16.) 201	
MADRID —i béke (1526. jan. 14.) 33	MÜMPELGARD (MONTBELIARD) würtembergi grófság 136	
MAGDEBURG 314, 317	MUSZTAFÁ BASA 11	
MAGYARÓVÁR —i tárgyalások (1533) 113	MÜHLBERG szászországi város az Elbe partján —i ütközet (1547. ápr. 24.) 20, 303	
MAHMUD császár 312, 313		
MALVEZZI JÁNOS MÁRIA 292, 293, 304, 305, 320		
MARIA KIRÁLYNÉ II. Lajos özvegye (1505—1558) 48, 49, 112, 165, 177, 227, 228, 230, 261, 262, 315		

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

N	PALLAVICINI—SFORZA 321	
NADASDY TAMÁS (1498—1562) 103, 104, 203, 247, 278, 311, 314	PARMA 52	
NAGYSZOMBAT —i országgyűlés (1545. febr.) 286—288, 296	PATAK (SÁROSPATAK) —i tárgyalások (1537. dec.) 206	
—i országgyűlés (1548. febr.) 308	PAULIN francia tengernagy 280	
NÁPOLY 9, 86, 123, 140, 169, 171, 175, 176, 209, 211, 261	PÁVIA —i ütközet (1525. febr. 24.) 14	
„NICHOLÓ“ Ferdinánd dipl. megbízottja 49, 65	PÉCS 280	
NIZZA —i fegyverszünet (1538. jún. 18.) 225	PÉCSVARAD 276	
NOGAROLA LÉNÁRD veronai származású olasz 106, 115	PEKRY LAJOS 193, 278	
NÜRNBERG —i birodalmi gyűlés (1522) 89	PEMPFLINGER MÁRK szász gróf († 1537) 104	
—i birodalmi gyűlés (1524) 89	PENESICH GÁSPÁR 158	
NYÍRBÁTOR nagyközség Szabolcs vm.-ben —i tárgyalások (1549. szept.) 311	PERÉNYI PÉTER (1502—1548), koronaőr, erdélyi vajda 56, 100, 103, 199, 242, 247, 253, 254, 264, 267, 277, 278, 303	
	PERZSA HADJÁRAT 174, 309, 310	
	PERZSIA 14, 72, 137, 138, 154, 161, 164, 305	
	PEST 17, 18	
	ostroma (1542) 274, 278	
	PÉTER, moldvai vajda 167, 190, 276	
	PETROVICZS PÉTER temesi gróf († 1557) 93, 248, 259, 270, 272, 296, 311—313, 318, 320	
	PIACENZA 38, 53	
	PIEMONT 176, 178	
	PODMANICZKY ISTVÁN nyitrai püspök 56	
	PODMANICZKY JÁNOS 193, 196	
	POSEN —i tárgyalások (1530) 92, 93, 95, 105, 109	
	POSNITZER KONRÁD bajor követ 43	
	POZSONY —i országgyűlés (1548. okt.) 309	
	III. PÁL (Alessandro Farnese) (1468—1549) 1534-től pápa 167, 191	

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

POZSONY			
—i szerződés (1491)	37		
PRAET (DE) LOUIS			
V. Károly követe	261		
PRÁGA			
—i gyűlés (1541. dec. 5.)	273		
PREVEZA			
görögországi kikötő az artai öbölben			
—i tengeri ütközet (1538. szept. 27.)	228		
PROVENCE	178, 179, 187		
R			
RÁKÓCZI-CSALÁD			
RÁKOS	14		
—i országgyűlés (1540)	247		
RÁSKAY ISTVÁN	242		
RATIBOR hercegség	311		
REGENSBURG			
—i birodalmi gyűlés (1541. ápr.)	45, 253		
REICHERSTORFER GYÖRGY			
Ferdinánd titkára és tanácsosa	167, 190		
RICHELIEU ARMAND JEAN			
(1585—1642)	20		
RINCON ANTAL			
spanyol származású diplomata, I. Ferenc szolgálatában	63, 67, 75, 107, 250, 260		
ROGGENDORF VILMOS			
hadvezér († 1541)	93, 95, 253, 254, 261, 263, 277		
RÓMA			
Sacco di Roma (1527. máj. 6.)	10, 38		
RORARIO (RÖHRER)			
JEROMOS			
bécsi nuncius	234		
ROZGONY			
kisközség Abaúj-Torna vm.-ben			
—i fegyverszünet (1537. dec. 1.)	206		
RUSZTÁN BASA	275		
S			
SAAFELD			
thüringiai város			
—i szövetség (1531. okt. 24.)	105		
SAINT POL			
(François de Bourbon)			
francia hadvezér	87		
SAJÓLÁD			
kisközség Borsod vm.-ben	56, 171		
SAJÓSZENTPÉTER			
—i gyűlés (1542. dec. 6.)	269		
SALM NIKLÁS GRÓF			
hadvezér	56, 59, 85, 259, 311		
VI. SÁNDOR			
(Rodrigo Lenzuoli de Borgia)			
(1431—1503) 1492-től pápa	66		
SÁNDOR MIHÁLY levele	296		
SÁROSPATAKI összejövétel (1541)	264		
SAVOYA	176		
SCHEPPEL CORNELIUS			
DUPLECIUS (1500—1555) diplomata, előbb Keresztély dán király, utóbb V. Károly szolgálatában	118, 123, 125—127, 135, 141—150, 153, 157, 167, 174, 236, 238, 240, 241, 256		
SCHLICK			
hadvezér	198		
SCHMALKALDEN			
város Poroszországban	191		
—i szövetség (1531. febr. 27.)	20, 105, 227, 284		
—i háború (1546—47)	317		
SENSI BÍBORNOK	75		
SERÉDI GÁSPÁR			
(† 1566)	193, 237, 239, 250, 264, 269, 270, 279, 298		
SFORZA BONA			
Zsigmond lengyel király felesége, Izabella anyja	220		

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

SICCUS MIKLÓS	293, 294	SZINA (SZIN)	
SIKLÓS		község Abaúj-Torna vm.-ben	
nagyközség Baranya vm.-ben	280	—i ütközet (1528. márc. 8.)	57
SPERFOGEL		SZOFI, perzsa államfő	105, 137
a szepesi krónika kiadója	100	SZOKOLI BASA	321
SPEYER		SZOLNOK	313, 326
Pfalz fővárosa		SZOLOKZADE	
—i birodalmi gyűlés (1542)	273	török történetíró	14
—i birodalmi gyűlés (1544)	292	SZUCSAVA	
SPRINZENSTEIN FERENC		Moldva fővárosa	223
BÁRÓ (Franciscus Ritus von Sprinzenstein), trienti prépost († 1578)	181—186, 198, 234	SZULEJMÁN (1496—1566) 1520 óta szultán	1520
STATILEO JÁNOS		az 1532. évi hadjáratban	11, 33, 37
erdélyi püspök († 1542)	66, 75, 78, 269, 270, 272	az 1529. évi hadjáratban	12, 81, 82, 87
SZALAHÁZI TAMÁS		Bécs ostroma	82
veszprémi, majd egri püspök, Ferdinánd magyarországi helytartója	91, 104	az 1532. évi hadjáratban	106, 107, 109, 115
SZARDÍNIA	140	Kőszeg ostroma	107
SZASZ HERCEGEK		az 1534—35. évi perzsa hadjáratban	134, 138, 174
(Moric, János, Ernő)	268	az 1537. évi archipelagosi és Velence elleni hadjáratban	198, 199, 232
SZASZSEBES	241, 248	az 1538. évi moldvai hadjáratban	221, 223, 232
—i megegyezés (1551. júl. 19.)	319, 324	az 1541. évi hadjáratban	251, 259
SZÉKESFEHÉRVÁR		Buda elfoglalása	12, 257, 258, 260
	249, 252, 260, 275, 280	az 1548. évi perzsa hadjáratban	309, 310
SZÉKELY KLARA		tárgyalásai János követivel	68, 69, 70, 76, 79, 184
Perényi Péter özvegye	300	tárgyalásai Ferdinánd követivel	73, 90, 115, 116, 126, 127, 148, 161—163, 185, 275
SZÉKELY MÓZES		tárgyalásai V. Károly követivel	74, 134, 143—147, 151, 155
(1550—1603), erdélyi fejedelem	24		
SZENT SZÖVETSÉG			
(1526. máj. 22.)	33, 46		
SZEPESI HERCEGSÉG	177, 216		
SZERÉMI GYURGY			
II. Lajos, utóbb János udvari káplánja, történetíró	66, 156		
SZICILIA	140, 174, 175, 261		
SZIEDLOVICZKY KRISTÓF			
lengyel kancellár	51		
SZILÉZIA	48, 51, 95	TAMÁS és GELLÉRT cseri barátok	66

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

TARNOV lengyelországi város 57, 61, 78
 TASNÁD 65
 TATA 56, 250, 251, 260, 275, 280
 TEBRIZ perzsa város 174
 TELKIBÁNYA nagyközség Abaúj-Torna vm.-ben 270
 TEMESI BÁNSÁG 267
 TEMESVÁR 169, 301, 305, 320, 321, 324, 326
 TERGOVISTE romániai város 71
 TEUFFEL ERAZMUS („Ordög Mátyás”), győri kapitány († 1552) 318
 THURZÓ ELEK kincstárnok és országbíró 56, 119, 166, 177, 192, 196, 256, 278
 TOKAJ 65, 192
 —i ütközet (1527. szept. 27.) 56
 —i értekezlet (1541. szept. 13.) 264
 TOLEDO 208, 225
 TORDA —i országgyűlés (1540. ápr.) 239
 —i országgyűlés (1542. dec.) 279
 —i országgyűlés (1544. aug.) 283, 296
 —i országgyűlés (1545. ápr.) 298
 TÖRÖK BÁLINT belgrádi bán, hadvezér 104, 193, 199, 248, 253, 294, 303
 TÖRÖKELLENES LIGA (1538. febr. 8.) 206, 213, 225, 228, 231
 TRANQUILLO PARTENIO ANDREIS (Tranquillus Andronicus) trau-i származású, jogtudós és diplomata 67, 75, 246, 249, 275
 TRENCSEN —i megbeszélés (1527. febr.) 48
 TRIDENT (TRIENT) tiroli város —i zsinat (1545. dec.) 309
 TUDOR angol uralkodó család 20
 TUNISZ 159, 173—175, 227, 228, 293, 316
 elfoglalása (1535. jún.) 174

U

UGRINOVICH Ferdinánd dipl. megbízottja 300
 ULRICH württembergi herceg (1487—1550), visszahelyezése (1534) 136
 UNGNAD JÁNOS (sonneggi báró), hadvezér (1493—1564) 198, 278

V

VALPO község Verőcze vm.-ben 280
 VÁRAD (NAGYVÁRAD) 65, 190, 209, 230
 —i béke (1538. febr. 24.) 207—210, 214—216, 218, 220, 221, 224—226, 230, 231, 233, 234, 237, 241, 301
 —i országgyűlés (1551. jan. 20.) 318
 VARASD —i gyűlés (1532. febr.) 98
 VÁRDALAI PÁL (1483—1549), esztergomi érsek 91, 98, 104, 213
 VELENCE 38, 53, 85, 87, 154, 176, 198, 199, 201, 213, 225
 VELS LÉNÁRD hadvezér 192, 195, 197, 217, 247, 249, 298

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

VELTWYCK GÁSPÁR 178, 180, 196, 206, 218, 264, 309, 332
 flamand származású diplomata († 1555) 286, 287, 289, 290, 291, 293, 294, 300—302, 304, 305
 VERANCSICS ANTAL (1504—1573), esztergomi érsek, történetíró 165, 221, 223, 248, 258
 VESPUCCI AMERIGO 10
 VILMOS bajor herceg 43, 44, 268
 VISEGRÁD 56, 249, 251, 260, 275, 281
 —i fegyverszünet (1531. jan. 21.) 96, 97

W

WALLOP angol diplomata 41
 WEICHELBERGER ZSIGMOND 73, 80
 WERBŐCZI ISTVÁN (1458—1541) nádor, jogtudós 48, 53, 128, 129, 247, 250, 257, 259
 WESE JÁNOS lundi érsek 166, 178, 180, 196, 206, 218, 264, 309, 332

WESTMINSTERI SZERZŐDÉS (1527. máj. 26.) 42, 87
 WINZERER GÁSPÁR 44
 WOLSEY TAMÁS (1474—1530) angol lordkancellár 42, 47
 WORMS város Hessenben —i birodalmi gyűlés (1521) 89
 —i birodalmi gyűlés (1545) 299
 WÜRTEMBERG 135, 136

Z

ZAKÁNY kisközség Somogy vm.-ben —i gyűlés (1531. nov.) 98
 ZAMOSK lengyelországi város 72
 ZÁRAI JEROMOS fiumei kapitány († 1544) 112—119, 122—125, 141, 149
 ZÁRAI VESZPAZIAN Jeromos fia 114, 132—134
 ZSIGMOND lengyel király (1467—1548) 34, 47, 101, 270, 310

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	5
Bevezetés. Két világ között	7
Első fejezet. Követjárás az európai hatalmaknál	33
Második fejezet. Versenyfutás a szultán kegyéért	61
Harmadik fejezet. <i>a)</i> Egyezkedés és csatározás	91
<i>b)</i> Felocsudó nemzet	97
Negyedik fejezet. Különös béke	112
Ötödik fejezet. Exit Gritti	151
Hatodik fejezet. A váradi egyesség	187
Hetedik fejezet. Buda veszte	233
Nyolcadik fejezet. A Tiszántúli Magyarország	263
Kilencedik fejezet. A sorvadó fa	280
Tizedik fejezet. Egyedül a végzet ellen. <i>a)</i> Küzdelem a nemzet egységeért	296
<i>b)</i> A gyengék nevét a porba írják	320
Epilogus	328
Jegyzetek	339
Név- és tárgymutató	367

© Holnap Kiadó, 1992

A kötetet – reprint kiadásban – megjelentette a
Holnap Kiadó, Budapest, 1992
Felelős szerkesztő: Sík Csaba igazgató
Készült a Kner Nyomdában (141/92), Gyomaendrőd, 1992
Felelős vezető: Szász Imre igazgató
Műszaki vezető: Szántai Ágnes
Megjelent 19,5 (A/5) iv terjedelemben. HO 124
ISBN 963 345 095 0

*A Himler Mártonék által kiszolgáltatót magyar politikusok első csoportja hazaszállításuk előtt. Balról jobbra:
Kassay Ferenc, Bárdossy László, Hellebront Vilmos, Imrédy Béla, Jaross Andor, Kunder Antal, Szöllösy Jenő,
Reményi Schneller Lajos, Gömbös Ernő, Szálasi Ferenc.*

Az ő hazaszállításukkal kezdődött meg Magyarország bolsevizálása.

Jaross Andor a felvidéki területek békés visszacsatolásának egyik vezérszemélyisége, jutalmul golyót kapott — Tildy — Nagy Ferenc — Rákosi — Magyarországtól.

Szálasi Ferenc Magyarország utolsó alkotmányosan választott államfője, a Szent Korona előtt leteszi az esküt